

**VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE
SV. ALŽBETY BRATISLAVA
KATEDRA SOCIÁLNEJ PRÁCE**

ROZVODY A STRIEDAVÁ STAROSTLIVOSŤ

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Študijný program:	Sociálna práca
Študijný odbor:	7561 Sociálna práca
Školiteľ:	PhDr. Alena Kopányiová, PhD.

BRATISLAVA 2012

Bc. MONIKA ŠULEKOVÁ

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

Bratislava

Katedra sociálnej práce, externá forma štúdia

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Akademický rok: 2011/2012

Typ záverečnej práce: Diplomová práca

Názov záverečnej práce: Rozvody a striedavá starostlivosť

Meno, priezvisko a tituly študenta: Bc. Monika Šuleková

Študijný program: Sociálna práca

Študijný odbor: 3. 1. 14. Sociálna práca

Meno, priezvisko a tituly školiteľa: PhDr. Alena Kopanyiová, PhD.

Školiace pracovisko: Katedra sociálnej práce Bratislava, externá forma štúdia

Meno, priezvisko a tituly vedúceho katedry: Prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD.

Anotácia: Diplomová práca má teoreticko - empirický charakter. Venujeme sa problematike striedavej starostlivosti po rozvode. Striedavá starostlivosť je pre deti po rozvode jedným z riešení úprav styku s rodičmi. Cieľom práce je zistiť záujem o striedavú starostlivosť, zároveň poukázať na dôležitosť striedavej starostlivosti.

Jazyk práce: slovenský

Vyjadrenie a podpis školiteľa záverečnej práce :

Súhlasím/nesúhlasím (nehodiace prečiarknite)

Podpis :

Dátum schválenia zadania: 31.5.2011

Podpis vedúceho katedry:

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Čestne vyhlasujem, že diplomovú prácu som vypracovala samostatne, neporušila som autorský zákon a použitú literatúru som uviedla na príslušnom mieste.

Bratislava, 14.02.2012

.....

podpis

POĎAKOVANIE

Týmto by som chcela poďakovať školiteľke mojej diplomovej práce PhDr. Alene Kopányiovej, PhD. za jej odborné vedenie, metodickú pomoc a cenné rady, ktoré mi poskytla pri jej vypracovaní.

ABSTRAKT

ŠULEKOVÁ, Monika: Rozvody a striedavá starostlivosť. [Diplomová práca]/ Bc. Monika Šuleková – Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava. Katedra sociálnej práce. – Školiteľ: PhDr. Alena Kopányiová, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister sociálnej práce. – Bratislava: Katedra sociálnej práce, 2011. 86 s.

Rozvody a striedavá starostlivosť

Diplomová práca sa zaoberá problematikou rozpadu, rozvodu manželstva a rozvodovej a porozvodovej starostlivosti detí. Jednou z možností porozvodovej starostlivosti detí je striedavá osobná starostlivosť alebo spoločná starostlivosť. Snažili sme sa vyzdvihnúť dôležitosť striedavej starostlivosti a vysvetliť, za akých podmienok je striedavá starostlivosť pre deti prínosom a naopak v akej situácii mu skôr ublíži. Podrobnejšie sme sa zaoberali mediáciou ako jednou z metód sociálnej práce, ktorá je alternatívou práve pri riešení rozvodových konfliktov. Práca je rozdelená na teoretickú a empirickú časť. Obsahuje štyri kapitoly. V teoretickej časti sa zaoberáme vymedzením základných pojmov ako je rozvod, striedavá osobná starostlivosť, syndróm zavrhnutého rodiča, ale najmä sociálnou prácou s rodinou v procese rozvodu, kompetenciami sociálneho pracovníka a jeho metódami pri práci s rodinou v procese rozvodu. V empirickej časti sme sa zamerali na problémy súvisiace s rozvodovou a porozvodovou starostlivosťou detí, zisťovali sme informovanosť a záujem o striedavú osobnú starostlivosť i názory na danú problematiku. Na základe výsledkov prieskumu sme vypracovali odporúčania a návrhy pre prax.

Kľúčové slová:

Rozvod a rozpad manželstva. Striedavá osobná starostlivosť. Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela. Sociálny pracovník a jeho kompetencie. Mediácia.

ABSTRACT

ŠULEKOVÁ, Monika: Divorces and Shared Care. [Diploma Thesis]/ Bc. Monika Šuleková – St. Elizabeth University of Health and Social Sciences in Bratislava. Department of Social Work. – Instructor: PhDr. Alena Kopányiová, PhD. Professional degree: Master of Social Work. – Bratislava: Department of Social Work, 2011. 86 pgs.

Divorces and Shared Care

The Diploma Thesis treats the issues of marriage break-up and divorce and divorce and post-divorce care of children. Some of the options of post-divorce care of children are shared personal care or joint care. We tried to point out the importance of shared care and explain under what conditions shared care is beneficial for children and, on the contrary, in which situations it can rather harm them. We treated in more detail mediation as a method of social work that is an option when resolving divorce conflicts. The Thesis is divided into theoretical and empirical parts and contains four chapters. The theoretical part treats definitions of basic terms such as divorce, shared personal care, parental alienation syndrome and especially social work with a family in the process of divorce, social workers' competencies and their methods when working with families in the process of divorce. The empirical part focuses on the problems related to divorce and post-divorce care of children, we established the informedness and interest in shared personal care as well as opinions on this problem area. Based on research results, we prepared recommendations and practical suggestions.

Key words:

Marriage break-up and divorce. Shared personal care. Social and legal protection of children and social guardianship. Social workers and their competencies. Mediation.

OBSAH

ÚVOD	11
1 ROZVOD.....	13
1.1 Rozvod a jeho terminologické uvedenie	13
1.2 Príčiny stúpajúcej rozvodovosti.....	15
1.3 Vplyv rozchodu rodičov na deti.....	17
1.3.1 Reakcie detí po rozchode rodičov.....	20
1.4 Postavenie dieťaťa v priebehu rozvodu a po ňom	22
1.4.1 Vyživovacia povinnosť.....	24
2 STRIEDAVÁ OSOBNÁ STAROSTLIVOSŤ.....	26
2.1 História a vývoj starostlivosti o deti	26
2.2 Formy starostlivosti zverovania detí po rozvode.....	28
2.3 Striedavá osobná starostlivosť a jej terminologické uvedenie.....	30
2.3.1 Všeobecné pravidlá pri poskytovaní striedavej osobnej starostlivosti ...	32
2.3.2 Syndróm zavrhnutého rodiča.....	37
3 SOCIÁLNA PRÁCA S RODINOU V PROCESE ROZVODU.....	40
3.1 Sociálna práca a jej pojmové vymedzenie.....	40
3.2 Sociálny pracovník a jeho pojmové vymedzenie.....	41
3.3 Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela.....	43
3.3.1 Kompetencie sociálneho pracovníka.....	45
3.4 Metódy sociálnej práce s rodinou v procese rozvodu.....	46
3.4.1 Sociálna terapia.....	48
3.4.2 Krízová intervencia.....	49
3.4.3 Sociálne poradenstvo.....	50
3.4.4 Sociálna prevencia.....	51
3.4.5 Mediácia.....	52
3.5 Mimovládne organizácie podporujúce striedavú osobnú starostlivosť.....	55

4 PRIESKUMÁ ČASŤ.....	57
4.1 Cieľ prieskumnej časti.....	57
4.2 Prieskumné otázky.....	58
4.3 Prieskumná vzorka.....	58
4.4 Prieskumné metódy.....	59
4.5 Organizácia a spracovanie prieskumu.....	59
4.6 Výsledky prieskumu.....	60
4.7 Diskusia a odporúčania pre prax.....	74
5 ZÁVER.....	78
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	80
PRÍLOHY.....	86

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1: Názory mužov na porozvodovú problematiku.....	69
Tabuľka 2: Názory žien na porozvodovú problematiku.....	70

ZOZNAM GRAFOV

Graf 1: Pohlavie respondentov.....	60
Graf 2: Vek respondentov.....	61
Graf 3: Vzdelanie respondentov.....	61
Graf 4: Striedanie rodičov po rozvode v starostlivosti detí	62
Graf 5: Informovanosť respondentov o striedavú osobnú starostlivosť.....	63
Graf 6: Záujem o striedavú osobnú starostlivosť (celkový počet respondentov)	63
Graf 7: Záujem o striedavú osobnú starostlivosť z pohľadu mužov a žien.....	64
Graf 8: Informovanosť respondentov o mediácii	64
Graf 9: Reakcie respondentov na rozvodovú mediáciu	65
Graf 10: Reakcie respondentov v prípade zverenia dieťaťa do výhradnej starostlivosti matky.....	66
Graf 11: Reakcie respondentov v prípade zverenia dieťaťa do výhradnej starostlivosti otca.....	66
Graf 12: Reakcie respondentov na tvrdenie, že matky lepšie zvládajú každodenné povinnosti ohľadom starostlivosti detí ako otcovia.....	67
Graf 13: Reakcie respondentov na rovnosť rodičovských práv.....	68
Graf 14: Reakcie respondentov na dôležitosť obidvoch rodičov po rozvode.....	69
Graf 15: Reakcie respondentov na to, že by sa mali k porozvodovej starostlivosti vyjadriť aj deti.....	71
Graf 16: Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny a ochrana práv a záujmov detí	72

ÚVOD

V dnešnej dobe majú rozvody neustále stúpajúcu tendenciu. Rozvod manželstva a rozpad rodiny predstavuje veľkú stratu pre celú rodinu, najviac je však rozvodom poznačené dieťa. Neznamená to však, že každé dieťa, ktoré prežilo rozvod, musí mať psychické problémy a pokazený život. Rozvod je zánikom manželstva, ale rozvádžajúci sa manželia by si mali uvedomiť, že aj keď sa rozvedú, zostávajú naďalej rodičmi svojich detí. Práve rodičia, ktorí získajú nad touto krízou kontrolu, môžu svojim deťom počas rozvodu veľmi pomôcť.

Na Slovensku je viac ako 85% detí zverených po rozvode do výhradnej starostlivosti matky. Na jednej strane sú matky zaťažené celodennou starostlivosťou o deti a domácnosť, na strane druhej otcovia vidia svoje dieťa štyri dni v mesiaci. Všetci vieme, že za tak krátku dobu sa nedá rozvíjať vzťah s dieťaťom, samozrejme za tak krátku dobu nemôže otec svoje dieťa vychovávať. Práve pretrvávajúce a stúpajúce problémy rozvodovej a porozvodovej starostlivosti nás motivovali k napísaniu našej diplomovej práce.

Cieľom predloženej práce bolo poukázať na dôležitosť striedavej osobnej starostlivosti ako jednej z možností porozvodovej starostlivosti detí a zistiť informovanosť a záujem o túto formu starostlivosti. Striedavá starostlivosť nie je vhodná pre každé dieťa, každé dieťa je potrebné posudzovať individuálne, ale ak sú obidvaja rodičia spôsobilí, je striedavá starostlivosť v záujme dieťaťa. Významným kritériom pre určenie vyhovujúcej formy starostlivosti po rozvode je vek dieťaťa, respektíve jeho vývojové potreby.

Predkladaná diplomová práca sa skladá z teoretickej a empirickej časti. Teoretická časť sa skladá z troch kapitol a niekoľkých podkapitol. V prvej kapitole sme sa venovali vymedzeniu pojmu rozvod a príčinami rozvodovosti. Rozoberáme v nej vplyv rozvodu na deti v rozličnom veku, reakcie detí po rozchode rodičov a zisťujeme postavenie dieťaťa počas rozvodu a po ňom. Na konci prvej kapitoly sme sa stručne venovali vyživovacej povinnosti voči deťom a manželom. V druhej kapitole sme sa venovali už spomínanej striedavej osobnej starostlivosti, zamerali sme sa na históriu zverovania detí do starostlivosti, spomenuli sme aj iné formy starostlivosti detí. Ak chceme, aby striedavá osobná starostlivosť fungovala a bola v záujme dieťaťa, je potrebné dodržiavať určité pravidlá, ktorými sa zaoberáme tiež v druhej kapitole. V závere kapitoly sme sa ešte pozreli na poruchu, ktorá vzniká takmer výhradne v kontexte sporov o zverenie dieťaťa do starostlivosti - syndróm zavrhnutého rodiča. Tretia časť diplomovej práce je venovaná

sociálnej práci s rodinou v procese rozvodu, kompetenciami sociálneho pracovníka a metódami sociálnej práce s rodinou v procese rozvodu. V rámci nej sme spomenuli aj mimovládne organizácie zaoberajúce sa striedavou osobnou starostlivosťou. Štvrtá časť tvorí prieskumnú časť diplomovej práce. Cieľom prieskumu bolo zistiť súčasnú situáciu v oblasti porozvodovej starostlivosti, informovanosť a záujem o striedavú osobnú starostlivosť, taktiež o mediáciu. Na základe výsledkov prieskumu sme vypracovali návrhy a odporúčania pre prax.

Diplomová práca je určená širokej verejnosti, ale hlavne tým, ktorí práve takúto situáciu prežívali, alebo prežívajú a snažia sa jej bližšie porozumieť.

Pri písaní našej práce sme informácie čerpali zo zákonov, dohovorov, zborníkov, internetu a z publikácií slovenských a zahraničných autorov, zaoberajúcich sa touto problematikou. Medzi najčastejšie používané pramene patrili zahraničné publikácie od Smith, H. - Children, feelings and divorce a od Everett, C. a Everettová, V.S. - Healthy Divorce.

1 ROZVOD

V úvodnej kapitole predstavujeme terminologické uvedenie pojmu rozvod, štádiá rozvodu a krízy v rodine, ktoré predchádzajú rozvodu. V rámci kapitoly uvedieme príčiny stúpajúcej rozvodovosti a zameriame sa na to, ako vplyva rozvod manželstva na deti, aké sú ich reakcie na rozvod a postavenie dieťaťa počas rozvodu a po ňom. Na záver kapitoly spomenieme, voči komu majú rodičia vyživovaciu povinnosť po rozvode.

1.1 ROZVOD A JEHO TERMINOLOGICKÉ UVEDENIE

Rozvod manželstva a rozpad rodiny je jedno z najťažších období pre rodičov a deti, ale aj pre širšiu rodinu. Mnoho autorov zaraďuje rozvod medzi prejavy sociálnej patológie.

Rozvod chápeme ako proces, ktorý má svoj vývoj a jeho jednotlivé etapy môžeme predpovedať a definovať. Pre väčšinu ľudí znamená len množstvo napätých situácií, pre iných dlhodobý emocionálny proces. Rozvod ovplyvňuje niekoľko generácií rodinných príslušníkov. Je potrebné sa vyrovnáť s dôležitými úlohami ako je citové odpútanie, rozvíjanie nových sociálnych väzieb a stanovenie nových rodičovských rolí. (Everett, 1994).

Rozvod manželstva a rozpad rodiny má svoje aspekty etické, sociálne, právne, emočné, ale tiež veľmi dôležité aspekty mentálne hygienické a všeobecne zdravotné. Rozvodom, jeho priebehom a jeho dôsledkami sú v rôznej miere postihnuté najmä deti. Je to obdobie naplnené stresom a frustráciou dôležitých ľudských potrieb, ktorého následky môžu ovplyvňovať účastníkov rozvodu po celý ďalší život. Dieťa je vystavené zvláštnemu druhu psychickej záťaže, ktorej dôsledky nie sú často rozpoznané včas, ani vlastnými rodičmi, či inými blízkymi osobami. Predpokladáme, že sa po rozvode dosiahne zásadný obrat v permanentne konfliktnej situácii, ktorá bola v období rozvratu – teda upokojenie, obnovenie duševnej rovnováhy a zlepšenie podmienok psychického zdravia celej rodiny. Opak je však praxou. Rozvodová prax ukazuje, že vo väčšine manželstiev pokračuje atmosféra plná napätia a stresu. (Smith, 1999).

Rozpadu manželstva a rodiny väčšinou predchádzajú krízy v manželstve a rodine. Krízy sú dvojakého typu - tranzitorné a netranzitorné. Netranzitorné by sme mohli nazvať pohromou manželského a rodinného života a končia obvykle rozvodom. Naopak, tranzitorné krízy predstavujú prechodné konflikty, ktoré neničia manželstvo a neničia tým

ani výchovu detí. Druhý typ sa niekedy začína presne ako prvý, a preto je vždy potrebné spoločné úsilie k skorému ukončeniu každého nedorozumenia, hádky a krízy. Medzi vyššie pomenované ohrozenia patrí:

Nevhodné, ľahkomyselné a nezodpovedné správanie sa – správanie sa partnera v manželstve je neraz výsledkom pôsobenia prostredia, z ktorého vyšiel, kde sa vyvíjal a vyrastal. Každý človek sa v živote i v manželstve správa do istej miery tak, ako sa naučil v dlhotrvajúcej interakcii so svojim prostredím.

Manželská nevera – neverný partner nemá vybudované etické normy, lebo porušenie manželskej vernosti za previnenie voči druhému partnerovi zväčša ani nepokladá. Príčinou rozvodov býva dnes väčšinou nevera dlhotrvajúca a opakovaná.

Nežiaduce zásahy rodičov – rodičia zasahujú do manželstva svojho dieťaťa najčastejšie vtedy, keď mladí manželia nemajú samostatný byt a bývajú pri rodičoch niektorého manželského partnera. V takýchto prípadoch je častý aj nedostatok komunikácie medzi partnermi.

Patologická žiarlivosť – ide o psychický defekt, ktorý sa prejavuje rozlične. Žiarlivá osoba je nekritická, chorobne zameraná na odstránenie príčin žiarlivosti. Žiarlivosť je často spojená s alkoholizmom a prekonávaním komplexu menejcennosti.

Neuznávanie a podceňovanie manželského partnera – ak jeden partner podceňuje druhého, ponižuje, neuznáva jeho kvality, neuznávaný partner sa zle cíti a hľadá únik z takéhoto manželstva.

Zlý vzťah k práci, nezodpovednosť a ľahkomyselnosť v spôsobe života – partneri, ktorí chcú uzavrieť manželstvo, by si mali zistiť, aký vzťah k práci má ich nastávajúci partner, aké má ambície a plány do budúcnosti, aké má predpoklady spoločensky sa uplatniť a úspešne zastávať miesto rodiča. (Tirpák, 2010).

Rozvod nie je v našej krajine výnimočným javom, práve naopak, počet rozvádajúcich sa rodín sa drží na vysokej úrovni. Je to obdobie naplnené stresom a frustráciou dôležitých ľudských potrieb. Z teoretického hľadiska je správne hovoriť o týchto štádiách rozvodu:

Manželský (rodinný) nesúlad - vzniká z menej podstatných rozporov, v ktorých sa odzrkadľuje znížená schopnosť partnerov nájsť vhodné kompromisy a riešiť rozpory. Tento manželský nesúlad postupne prechádza v manželský (rodinný) rozvrat.

Manželský (rodinný) rozvrat - ide už o vážnejšie postihnutie niektorej zo základných rodinných funkcií (emocionálnej, ekonomickej, výchovnej).

Rozvod - je formálne právnym ukončením manželského vzťahu dvoch jedincov, krajným riešením v procese rozvratu manželstva. (Michel, 2011).

Rozvod manželstva máme definovaný aj v zákone o rodine: „*Súd môže manželstvo na návrh niektorého z manželov rozviesť, ak sú vzťahy medzi manželmi tak vážne narušené a trvalo rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj účel a od manželov nemožno očakávať obnovenie manželského spolužitia. Súd zisťuje príčiny, ktoré viedli k vážnemu rozvratu vzťahov medzi manželmi, a pri rozhodovaní o rozvode na ne prihliada. Súd pri rozhodovaní o rozvode vždy prihliadne na záujem maloletých detí.*“ (Zákon č. 36/2005 Z.z. § 23 ods. 1, 2).

Rozvod je na jednej strane považovaný za základné sanačné opatrenie, ktoré má zamedziť konfliktom medzi manželmi a skončiť problematické spolunažívanie. Na druhej strane, ak sa nenaplnia očakávané pozitívne zmeny, dochádza k ďalším frustráciám, stresu a konfliktom aj v dobe po rozvode. (Matějček, Dytrych, 2002, s. 39).

Pre niektorých ľudí, hlavne starších ide o tak veľkú traumu, že pod jej vplyvom žijú až do smrti. Najdlhšie odhady uvádzajú, že netraumatická spomienka sa z rozvodu stáva v priemere až po siedmich rokoch. (Matoušek et al., 2005).

Rozvody sú vo všetkých demokratických krajinách predmetom rozhovorov vedcov, politikov aj verejnosti. Veľké množstvo rozvodov je predzvesťou totálneho zrútenia rodiny, podľa niektorých názorov je to daň za vysokú mieru slobody, ktorá je typická pre moderné demokratické spoločnosti. (Matoušek, 1997).

Ďalšími príčinami stúpajúcej rozvodovosti sa zaoberáme v nasledujúcej podkapitole.

1.2 PRÍČINY STÚPAJUCEJ ROZVODOVOSTI

Na dramatickej premene inštitúcii manželstva v posledných rokoch sa podieľa zmena spoločenského postavenia žien, rastúca túžba po citovom uspokojení, spoločenské tlaky a nestabilita trhu práce. Manželky už nie sú podriadené manželom, ako tomu bolo v minulosti, zmenilo sa aj usporiadanie, kedy manželky boli zodpovedné za domácnosť a deti, zatiaľ čo manželia sa starali o financie. V mnoho manželstvách a vzťahoch dnes ľudia očakávajú rovnoprávnejšie postavenie, kedy obidvaja partneri pracujú a starajú sa o deti, aj keď nie vždy rovnako. Už nie je hlavnou starosťou uchovanie stability, miesto toho sa považuje za dôležitejšie citové uspokojenie a sexuálne vzťahy. Dnešné manželstvá a partnerstvá sú uzatvárané s vedomím, že ich možno ľahko ukončiť. (Smith, 1999).

Napriek určitým ekonomickým výkyvom sa zlepšuje aj materiálna situácia. Pred vyše sto rokmi bolo prvoradým záujmom ľudí, aby prežili. Život bol prakticky nikdy sa nekončiacim zápasom o holé živobytie. Len málokto si mohol dovoliť prepych vážne pomýšľať na zmenu životného štýlu. A tí, ktorí to skúsili, pravdepodobne čoskoro zistili, že je to nemožné.

Ľudia sa dnes aj oveľa častejšie sťahujú ako kedysi. Keď sa voľakedy niekto kdesi usadil, zostal tam až do konca života. Ľudia z dedín odchádzajú do miest a ľudia z miest priťahujú zas malé mestá. Keď deti dorastú, rozletia sa na všetky strany sveta. Strata pút k priateľom a príbuzným môže oslabiť i manželské puto a možno aj preto sa rozvodovosť neustále zvyšuje.

Ak chceme pochopiť dôvody vedúce k rozpadu manželstva, mali by sme mať istú predstavu o emočných problémoch pretrvávajúcich z detstva. Tieto problémy značne ovplyvňujú vzájomné chovanie ľudí v blízkom vzťahu. Všetci si do nového vzťahu prinášame isté skúsenosti z detstva, či už opakujeme zažité modely, snažíme sa ich neopakovať, alebo chceme naplniť potreby, ktoré neboli v detstve uspokojené. (Smith, 1999).

Ďalším a pomerne častým zdrojom problémov sú rozdielne očakávania, ktorými vstupujú muži a ženy do manželstva. Žena čaká, že partner vyjadrí svoje pocity slovami, ale toto očakávanie u partnera môže vyvolať neistotu a pocit nedostatočnosti.

Mnoho manželstiev zlyháva v dobe, keď je žena tehotná alebo v prvých mesiacoch života dieťaťa. Narodenie prvého dieťaťa je často najvýraznejšou zmenou, akou prejde manželský vzťah. Nie je prekvapením, že pre mnoho párov je to najťažšie obdobie, hlavne ak im chýba opora.

Faktorom, ktorý prispieva k vyššej rozvodovosti, je aj rastúca priemerná dĺžka života. V minulom storočí väčšina ľudí vstupovala do manželstva vo veku pätnásť až šesťnásť rokov. Deti rýchlo dorástli a odišli z domu, keď mali rodičia niečo vyše tridsať rokov. V štyridsiatke ľudia umierali. Dnes môže väčšina ľudí rátať s dvadsiatimi piatimi rokmi produktívneho života po tom, čo sú deti samostatné.

Človek môže odísť zo vzťahu aj vtedy, ak už nedokáže tolerovať duševné stavy alebo paranoidnú osobnosť svojho partnera. U partnera závislého na drogách či alkohole, alebo u toho, ktorý týra a ovláda rodinu, je niekedy diagnostikovaná porucha osobnosti, čo je dôležitá okolnosť vedúca k rozpadu vzťahu. (Smith, 1999).

Pri stúpaní rozvodovosti zohrávajú úlohu ešte ďalšie faktory ako je oslabenie organizovaného náboženského života. V posledných rokoch sme okrem toho svedkami

častého uzatvárania manželstiev medzi príslušníkmi rozličných rás, náboženstiev, tried, národnosti a kultúr. Ťažko povedať, či sú takéto manželstvá menej stabilné ako manželstvá s rovnakým etnickým pozadím.

Zarážajúce je, že ľudia u nás siahajú k rozvodu príliš ľahko, rozvod je všeobecne tolerovaný a preto štatisticky častým javom. Býva nesprávne vnímaný a hodnotený ako dobrý spôsob riešenia konfliktného partnerského vzťahu, ktorému predchádza spravidla u jedného z manželov nadviazanie mimomanželského vzťahu. Namiesto toho, aby krízu manželia navzájom riešili, trebárs aj za pomoci odborníkov sa radšej rozvedú. (Vymětal, 2004).

Akceptovanie rozvodu ako prirodzeného správania sa manželov, ktorí sa rozhodnú ukončiť svoje manželstvo zrušilo chápanie manželstva ako nezrušiteľného zväzku, ktorý tvorí základ rodiny. Nárast rozvodovosti v spoločnosti napokon vyústil do chápania manželstva nie ako trvalého a stabilného zväzku, ale ako zväzku „na skúšku“, ktorý môže byť zrušený. Myslíme si, že nárast rozvodovosti je zapríčinený do značnej miery práve uvoľnením hodnotovej orientácie, ktorá mala v minulosti veľmi silné postavenie a fixáciu v živote ľudí. (Levická In: Michel, 2011).

Každý rozvod vznikol inou súhrou vyvolávajúcich činiteľov. Jednoznačné však je, že pre deti je rozvod veľmi náročnou situáciou. O tom, ako vplýva rozvod rodičov na deti sme sa venovali v ďalšej kapitole.

1.3 VPLYV ROZCHODU RODIČOV NA DETI

Vysvetliť deťom dôvody rozvodu býva obvykle ťažké. Deti sa budú pýtať prečo a zaslúžia si počuť odpoveď, ktorá bude primeraná ich intelektuálnej a emocionálnej vyspelosti.

Najlepšie je, ak o rozvode povedia deťom obidvaja rodičia spoločne. Takto totiž nemôžu zvaľovať vinu jeden na druhého. Ak sa dieťa nesprávne domnieva, že rozchod zapríčinil iba jeden z rodičov, môžu sa u neho prejaviť určité psychologické ťažkosti. Ak mu správu oznámia obidvaja rodičia, zmenší sa tak jeho neistota. Skutočnosť, že mu o rozchode hovoria obidvaja rodičia, znamená, že hoci sa rozídu, bude sa môcť porozprávať s obidvoma o tom, čo príde.

Deti sú presvedčené, že otec opustil ich a nie ich matku. Malé deti nechápu presne, čo sa deje okolo rozvodu a už vôbec nechápu prečo. Nemajú dosť slov, aby dokázali vyjadriť zložité pocity, ktoré prežívajú v tejto súvislosti. Dávajú ich najavo svojim

správaním a neprijemnými spôsobmi, napríklad plačom. Pokiaľ dieťa cíti, že si rodičia nešímajú jeho pocity opustenosti, pretože sú príliš zaneprázdnení vlastnými pocitmi, je pre ne jednoduchšie začať hnevať, než požiadať o to, čo skutočne potrebuje. To, čo v takýchto chvíľach potrebuje je pocit istoty, odpovede na otázky, alebo objatie. (Smith, 1999).

Rodičom by mali pri oznámení o svojom rozchode deťom povedať, že počas manželstva sa mali radi. Deťom to prináša v čase krízy aspoň trochu istoty. Dôležité je povedať deťom, že rozvod nezavinili oni. Deti si totiž často myslia, že sa rodičia rozchádzajú preto, lebo sa zle a nevhodne správali. Otvorená možnosť komunikácie dáva dieťaťu príležitosť porozprávať sa o všetkom, čo sa deje. Obidvaja rodičia sú povinní byť deťom k dispozícii, pretože je to jeden zo spôsobov, ako predísť psychologickým problémom po rozpade rodiny.

Deti používajú množstvo stratégií, ktoré im pomáhajú vyrovnáť sa so situáciami, za ktoré nie sú zodpovedné. Dospelí pokladajú tieto reakcie za zlomyseľné, agresívne, či dokonca škodlivé pre deti a ich okolie. Pokiaľ majú rodičia pochopiť, že chovanie detí má priamu súvislosť s rozchodom, vyžaduje to od nich značnú mieru porozumenia. Deti trpiace pocitom straty často vykazujú psychosomatické príznaky, napríklad bolesti brucha, hlavy, poruchy spánku, kožné vyrážky. Dievčatá väčšinou odmietajú jesť, iné sa prejedajú. Chlapci obracajú svoj smútok skôr navonok a niekedy sú nesmierne aktívni a neovládateľní, neposlúchajú a odmietajú spoluprácu. Ak sa deti stretnú zo zúčastnenou odozvou a nájdu prijateľný spôsob, ako sa zbaviť svojich pocitov, po nejakej dobe sa spamätajú. Ak však nenájdu uspokojivú formu vyjadrenia, začnú niekedy ubližovať sebe alebo ostatným, poprípade hľadajú iné škodlivé riešenia. (Smith, 1999).

Významné, no zatiaľ sporadické, sú štúdie sledujúce osudy detí z rozvedených rodín až do dospelosti. Pozorovania z praxe potvrdzujú, že u detí z rozvedených rodín býva väčší výskyt školských problémov, u adolescentov potom rizikové chovanie a v dospelosti nestálosť vo vlastných vzťahoch. Prekvapením nie je ani to, že deti z rozvedených rodín sa sami často rozvádzajú. „Sociálnu dedičnosť“ môžeme vysvetliť silou vzoru spolu so vzťahovou nestabilitou, ktorá je pre mnohé deti z rozvedených rodín charakteristická. (Vymětal, 2004).

Pri úvahách o reakciách detí v rôznom veku sa kladie dôraz na rozdiely, ale je potrebné mať na pamäti, že reakcie sú skôr podobné ako rozdielne. Mnohé pocity sú rovnaké, mení sa len ich vyjadrenie.

Sedemmesačné alebo osemmesačné dieťa sa tiež smeje, pokiaľ sa smejú jeho rodičia. Preto je namieste očakávať, že budú smutne reagovať na nepriateľské vzťahy dospelých. Svoj nepokoj môžu dať najavo plačom, všeobecne sú podráždenejšie a nespia, je ohrozená ich istota.

V ôsmom a deviatom mesiaci už väčšina detí rozlíši svojich rodičov od cudzích ľudí a je isté, že odchod rodiča z domova ich silne ovplyvní. Ak je dieťa dost' staré, aby si uvedomovalo doma prítomnosť rodiča, je dost' staré aj na to, aby mu povedali, že ten rodič už viac doma bývať nebude a dost' veľké i na to, aby dostalo pravdivé vysvetlenie. Úroveň komunikácie musí však zodpovedať veku dieťaťa. Skutočnosť, že nepochopí úplne dosah toho, čo mu povedali, neznamená, že mu netreba nič povedať. (Gardner, 1979).

Reakcie detí starších o rok, či o dva môžu byť ľahko prehliadnuté, čiastočne i preto, že deti nedokážu slovné vysvetliť ako sú zmätené a rozčúlené. Deti ešte nechápu pojmy a nemajú vyvinutý zmysel pre čas, takže keď im povieme napríklad, ževidia otca na konci týždňa, nemá to pre ne žiadny zmysel. (Smith, 1999).

Deti **v predškolskom veku** (od troch do šiestich rokov) obvykle na rozvod svojich rodičov reagujú hnevom a smútkom. Chlapci majú sklon k hlučnosti a podráždenosti. Podobne reagujú aj niektoré dievčatá, aj keď sa niekedy môžeme stretnúť ak so snahou zastúpiť dospelú rolu. Práve v tomto veku dochádza u detí k regresii, kedy sa chovajú akoby boli mladší. Napríklad si začnú cmúľať palec, chcú pomôcť s jedlom a podobne. Bežné sú poruchy spánku, takisto agresívne správanie voči rodičom, súrodencom, vrstovníkom, objavujú sa nočné mory, pomočovanie, strach z odlúčenia od rodiča. Zároveň sa boja, že ich opustí aj druhý rodič. (Teyber, 2001).

Niektorí odborníci zastávajú názor, že deti **mladšieho školského veku** (od šiestich do ôsmich rokov) sú rozvodom viac zasiahnuté ako deti iných vekových kategórií, pričom chlapci trpia viac ako dievčatá. Primárnou reakciou týchto detí je smútok. Okrem toho sa u nich prejavuje plačlivosť, ktorá je niekedy veľmi nápadná. Deti túžia po rodičovi, ktorý odišiel, obzvlášť chlapci po otcovi. V tomto veku majú deti sklon veriť tomu, že ich odchádzajúci rodič odmieta. Tento pocit odmietnutia má za následok zníženú sebaúctu, depresiu, v niektorých prípadoch aj prudké zhoršenie školského prospechu. Deti sa trápia kvôli rodičom, majú problémy s pozornosťou, snažia sa rozvodu zabrániť a obnoviť rodinu. (Teyber, 2001).

Chlapci i dievčatá môžu mať problémy sústrediť sa na školské povinnosti, pretože sa v duchu zaoberajú domácimi problémami. Iné deti zase nachádzajú v škole bezpečie a každodenné povinnosti im dávajú možnosť odpútať sa od domácich starostí. Pre mnohé

deti je problematické hovoriť s rodičmi o svojich pocitoch, pretože sa príliš hnevali a nemali čas ich počúvať.

Veľa detí v **staršom školskom veku** (deväť až dvanásť rokov) máva záchvaty hnevu a je náchylných k depresiám. Tieto deti bývajú kvôli rozvodu veľmi nahnevané na obidvoch rodičov a predovšetkým na toho, kto podal žiadosť o rozvod. Typický pre tento vek je pocit bezmocnosti, často sa sťažujú na bolesti hlavy a brucha. V tejto dobe nemá ich nešťastie konca. (Smith, 1999).

Obdobie dospievania považujú niektorí za najhoršiu dobu, hlavne u dievčat. Deti v tejto vekovej skupine sú nepochybne veľmi rizikovou skupinou. Pocity dieťaťa sa veľmi často menia a s pokračujúcim dospievaním sa menia i jeho predstavy o tom, čo a prečo sa to vlastne stalo. Súvisí to čiastočne s ich chápaním rozchodu a ich vlastnej účasti v ňom, ale čiastočne taktiež s chovaním ľudí, ktorí sú pre nich dôležití. Dospievajúci mladí ľudia sú veľmi zraniteľní, pretože smútia ako deti, ale súčasne už začínajú chápať svet dospelých, pretože sa sami pokladajú za dospelých. Tiež sa obávajú, či dokážu v budúcnosti nadviazať dôverné vzťahy a či budú niekedy šťastní. Pripadajú si iní ako ich vrstovníci, ktorých rodičia žijú spolu. Rodič, o ktorom si dieťa myslí, že nie je v práve, sa len s ťažkosťami vyrovnáva s premenlivými náladami svojho potomka. (Smith, 1999).

Rodičia väčšinou o citových následkoch rozchodov vedia. Mnohí zostávajú spolu práve kvôli deťom a rozchodu sa vyhýbajú. Niektorí rodičia si myslia, že dospelé deti sa z rozchodom rodičov vedia lepšie vyrovnáť a tak rozvod odkladajú, dovtedy, kým nie sú deti v puberte. To je ale mylná predstava. Ak si rodičia nerozumejú a každodenný život ovládajú hádky, dieťa to vycíti. Pre nich je vtedy dôležitá jedna vec a to, že otec a matka zostávajú otcom i matkou aj napriek tomu, že sa rozišli. Rozchod alebo rozvod síce znamená koniec spoločného života, ale výchova by mala ostať spoločná. (Rogge, 2003).

1.3.1 Reakcie detí po rozchode rodičov

O veľa emóciách, ktoré deti prežívajú po rozchode sme sa už napísali. Sú to hlavne smútok a hnev, s ktorými sa nepochybne stretne každý, kto deťom pomáha vyrovnáť sa s rozchodom rodičov. Rôzne deti prejavujú svoje emócie v odlišnom poradí a tieto prejavy nebývajú rovnaké. Záleží to na veku dieťaťa, na jeho temperamente, na vývojovom štádiu, ktorým práve prechádza a samozrejme na tom, ako sa v procese rozchodu chovajú rodičia.

Prvá reakcia mnoho detí je **popretie a neochota uveriť**, pretože vec, ktorej sa najviac báli sa stala skutočnosťou. V tejto fáze popretia sa niekedy malé dieťa schováva na

temných miestach, alebo sa snaží vyhľadať útechu a začína sa chovať spôsobom, z ktorého už vyrástlo. Vedelo, že sa v rodine niečo deje, ale nemyslelo, že by to bolo až tak zlé, aby sa rodina rozpadla. Nádej, že sa rodičia zmieria môže u neho pretrvávať aj niekoľko rokov, aj napriek tomu, že rodičia uzavreli nové manželstvo a založili si novú rodinu. Stáva sa to väčšinou vtedy, keď nikto s dieťaťom otvorene nediskutoval o problémoch a zmenách v rodine. (Smith, 1999).

Pokiaľ rozvod rodičov neprináša deťom vyslovenú úľavu a koniec ustavičných rodičovských hádok, je prirodzené, že dieťa reaguje na odchod jedného rodiča z domova **smútkom alebo depesiou**. Smútok je prirodzený a bežný duševný stav. Depresia, ktorá z neho vyrastá, zvyčajne naznačuje, že človek má hlbšie psychologické problémy. Smútok po určitom čase pomaly ustupuje, depresia však môže trvať veľmi dlho.

Deti, ktorých rodič odchádza po rozvode z domova, si často myslia, že sa ich zrieka, majú **strach z opustenia**. Veria tomu, že ak jeden z rodičov opustí rodinu, urobí to aj druhý. Niektorých detí sa zmocňuje panický strach, potia sa, chvejú, búcha im srdce, boja že ochorejú a nebude sa mať kto o ne starať. Mnohé deti sa v strachu z opustenia obracajú na cudzích ľuďoch a vymáhajú si prejavy lásky. (Gardner, 1979).

Pocit viny môžeme spolu s ďalšími emóciami spojiť so zložitými pocitmi hnevu. Sú presvedčené, že oni zapríčinili rozchod rodičov, alebo že mu mali zabrániť. Pocit viny pridávajú aj rodičia, ktorí nedokážu komunikovať s deťmi a možno aj nevedomky ich zavrhnú. Až príliš často sú presvedčení, že ak dieťa zavrhnú, zavrhne dieťa ich. Často to však nie je pravda. Mnohé deti z rozvedených manželstiev vyrastajú s túžbou, aby im dal otec najavo, že sú pre nich dôležité. (Smith, 1999).

Ďalšou reakciou detí je **úzkosť**. Úzkosť sa rozšíri aj do budúcnosti a deti si začnú robiť starosti, ako budú všetko zvládať až budú dospelé. Pokiaľ majú v rodine viac rozvedených príbuzných, môžu dôjsť k presvedčeniu, že rozvod je jediným rodinným vzorcom, ktorý v príslušnú dobu stretne aj ich.

Deti len s ťažkosťami zvládajú **závisť** voči úplným rodinám. Chlapci si predstavujú, že ostatní otcovia berú svojich synov v sobotu na futbal, dievčatá si môžu myslieť, že ostatné matky sú ich veľké kamarátky, ktoré im všetko dovoľia.

Deťom sa môže nesmierne **uľaviť**, pokiaľ pochopia, že je úplne v poriadku mať aj zlé pocity. Sú predsa tiež ľuďmi a prežili znepokojujúce udalosti. Tieto pocity majú takisto cenu ako ostatné, dobré, či zlé. Nie je dobré ich popierať ani ignorovať, ale miesto toho by mali byť vyjadrené neškodným spôsobom. Sú súčasťou smútku a patrí k procesu vyrovnávania sa so stratou. Reakcie väčšiny detí našťastie po čase poľavujú a už

neovládajú celé ich myslenie. Pomerne mnoho detí, ktoré boli v dobe rozchodu rodičov veľmi rozrušené, s odstupom času zistili, že rozchod rodičov bol najlepším riešením. Ak ale majú dospieť k tomuto záveru, musia sa zmieriť s tým, že je rozchod rodičov trvalý. Je to ľahšie pre deti, ak ich rodičia s nimi udržiavajú láskyplný a starostlivý vzťah, aj keď s nimi nežijú. (Smith, 1999).

Rodičia si často myslia, že deťom stačí len vídavať obidvoch rodičov, ale deti potrebujú omnoho viac. Zásadná je kvalita rodičovskej starostlivosti. Budúcnosť sa javí sľubná jedine vtedy, ak majú deti pocit, že sú dôležité pre obidvoch rodičov, a že ich obidvaja rodičia podporujú a milujú. Pokiaľ sú splnené všetky podmienky, deti prežijú náročné obdobie a nakoniec budú šťastnejšie a dokážu sa dívať do budúcnosti s dôverou a nádejou.

1.4 POSTAVENIE DIEŤAŤA V PRIEBEHU ROZVODU A PO ŇOM

Spoločnosť predpokladá, že rozvod má pre deti strašné dôsledky. Výsledok závisí do značnej miery na kvalite rodičovského vzťahu po rozchode. Pokiaľ sa rodičia dokážu relatívne rýchlo spamätať, odložia stranou vlastné pocity hnevu vyvolané rozchodom a priradia potrebám detí najdôležitejšie miesto, významne prispievajú k duševnej pohode detí. (Smith, 1999).

Variety postavenia dieťaťa v priebehu rozvodu a po rozvode sú nasledujúce:

- Dieťa je obidvoma rodičmi informované o rozvode a uistené, že v budúcnosti bude zachovaný kontakt s obidvoma rodičmi. Rodičia udržiavajú **pravidelný kontakt s dieťaťom a darí sa im pri tom nezaťahovať dieťa do svojich rozvodových problémov.**
- Dieťa je využívané ako **nástroj pomsty** jedného z rodičov proti druhému. Dieťa je proti rodičovi sústavne popudzované a vyhráža sa mu, že keď od druhého rodiča niečo prijme, alebo keď s ním niekam pôjde, budú nasledovať tresty. Postavenie dieťaťa je označované ako syndróm odvrhnutého rodiča. Rodič, ktorý má dieťa u seba, mu bráni v kontakte s druhým rodičom a indukuje u dieťaťa príznaky strachu z návštev zavrhovaného rodiča. Ak ku kontaktu dieťaťa a zavrhovaného rodiča preda len dôjde, zavrhujúci rodič indukuje u dieťaťa príznaky psychosomatických reakcií na tento kontakt (napríklad zajakavosť, nechutenstvo, pomočovanie). Niekedy zavrhujúci rodič obviní zavrhovaného rodiča

z nevhodného zaobchádzania s dieťaťom, prípadne i zo sexuálneho zneužívania dieťaťa.

- Dieťa je **stebлом poslednej nádeje**. Rodič, ktorý sa nemôže zmieriť s rozvodom, kontaktuje druhého rodiča vo všetkých prípadoch, keď je s dieťaťom niečo v neporiadku. Zámienkou ku kontaktu môžu byť zlé známky v škole, policajné vyšetrovanie spolužiakov dieťaťa, cigarety nájdené vo vreckách dieťaťa a podobne.
- Dieťa má rolu **prostredníka**. Ak bývalý manželia spolu nekomunikujú, posielajú správy cez dieťa, prípadne ho vypočúvajú. Dieťaťu je spočiatku táto rola málo príjemná, ale môže si na ňu zvyknúť a využívať ju vo svoj prospech.
- Dieťa sa stáva **náhradným partnerom**. Rodič, ktorý s ním žije mu zveruje všetky svoje problémy a konzultuje s ním všetky vážnejšie rozhodnutia. Dieťa s partnerským vzťahom k rodičovi sa prirodzene stáva prekážkou pri prípadných pokusoch dospelého nadviazať vzťah k novému dospelému partnerovi.
- Dieťa je **zanedbávané**, rodičia sú natoľko pohltení svojimi problémami, že sa o neho prestávajú zaujímať. Staršie deti môžu svojim chovaním prekračovať hranice zákona, ale ani toto rodičov nevedie k väčšiemu záujmu o spôsobe ich života. Problémy dieťaťa musia potom riešiť orgány štátu, prípadne ďalšie organizácie zaoberajúce sa problémovými deťmi. (Matoušek et al., 2005).

Ak rodičia udržiavajú pred deťmi jednotný rodičovský postoj, budú sa cítiť bezpečnejšie a pravdepodobne sa budú aj lepšie chovať. V zdravých rodinách uplatňujú rodičia autoritu spoločne. Deti nezraňujú sám konflikt, skôr ide o to, ako sa s ním vyrovnávajú rodičia. Je určite vhodné chrániť deti pred nepriateľstvom a nenávisťnými konfrontáciami. Ak sú však deti svedkami toho, ako rodičia urovnávajú názorové rozdiely a zažehnávajú spory nenásilným spôsobom, môže to byť pre ne prospešné, poučné a dokonca upokojujúce. (Warshak, 2001).

Manželia majú počas rozvodu a po rozvode vyživovacie povinnosti voči sebe a deťom, vyplývajúce zo zákona o rodine č. 36/ 2005 Z.z. O tom, ktoré sú to povinnosti sme rozoberali v nasledujúcej podkapitole.

1.4.1 Vyživovacia povinnosť

Výživným sa nazývajú platby, ktorými musí rodič prispievať na výživu svojich detí. Najčastejšie sa deti zverujú do výchovy matke a zákon pokladá za otcovu povinnosť, aby za takýchto podmienok prispieval na ich výživu. Výživné na deti sa platí do vopred dohodnutého veku, býva to zvyčajne do dovŕšenia osemnásteho alebo dvadsiateho prvého roku, prípadne dovtedy, kým dieťa nedoštuduje alebo sa nevyučí.

Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom - plnenie vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je ich zákonná povinnosť, ktorá trvá do času, kým deti nie sú schopné samé sa živiť. Obaja rodičia prispievajú na výživu svojich detí podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov. Každý rodič bez ohľadu na svoje schopnosti, možnosti a majetkové pomery je povinný plniť svoju vyživovaciu povinnosť v minimálnom rozsahu vo výške 30 % zo sumy životného minima na nezaopatrené neplnoleté dieťa. Pri určení rozsahu vyživovacej povinnosti súd prihliada na to, ktorý z rodičov a v akej miere sa o dieťa osobne stará. (Zákon č. 36/2005 Z.z. § 62 ods. 1, 2, 3, 4).

*„Ak je maloleté dieťa zverené do **striedavej osobnej starostlivosti** rodičov, súd pri určení výživného prihliadne na dĺžku striedavej osobnej starostlivosti každého rodiča alebo súd môže rozhodnúť aj tak, že počas trvania striedania osobnej starostlivosti rodičov výživné neurčuje.“* (Zákon č. 36/2005 Z.z. § 62 ods. 6).

Či už manželia žijú v spoločnej domácnosti, alebo nie, majú **vzájomnú vyživovaciu povinnosť**. Vyživovacia povinnosť medzi manželmi trvá až do okamžiku právnej moci rozsudku o rozvode ich manželstva. (Everett, 1994).

Ak jeden z manželov túto povinnosť neplní, súd na návrh niektorého z nich určí jej rozsah tak, aby životná úroveň oboch manželov bola v zásade rovnaká. Pri rozhodovaní o určení rozsahu vyživovacej povinnosti súd prihliadne na starostlivosť o domácnosť. (Zákon č. 36/2005 Z.z. § 71 ods. 1).

Príspevok na výživu rozvedeného manžela - rozvedený manžel, ktorý nie je schopný sám sa živiť, môže žiadať od bývalého manžela, aby mu prispieval na primeranú výživu podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov. Ak sa bývalí manželia nedohodnú, určí rozsah príspevku na výživu na návrh niektorého z nich súd. Prihliadne pritom aj na príčiny, ktoré viedli k rozvratu vzťahov medzi manželmi. Príspevok na výživu rozvedeného manžela možno priznať najdlhšie na dobu piatich rokov odo dňa právoplatnosti rozhodnutia o rozvode. Súd môže výnimočne túto dobu predĺžiť, ak rozvedený manžel, ktorému súd príspevok priznal, nie je z objektívnych dôvodov schopný

sám sa živiť ani po uplynutí tejto doby, najmä ak ide o toho manžela, ktorému bolo v konaní o rozvod manželstva zverené do osobnej starostlivosti dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom, alebo o manžela, ktorý má sám dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom vyžadujúci sústavnú opateru. (Zákon č. 36/2005 Z.z. § 72 ods. 1, 2, 3).

Kvôli finančným otázkam sa rozvádajúci manželia hádajú veľmi často. Mnohí otcovia sú známi tým, že všemožne znižujú svoje príjmy, len aby platili čo najmenšie výživné. Percento manželov, ktorí si dlhé roky zodpovedne plnia svoje finančné povinnosti je veľmi nízke. Ženy, ktorých manželia si neplnia peňažné záväzky, sú zase často v pokušení pomstiť sa im a prinútiť ich platiť tým, že im znemožnia styk s deťmi. Finančné ťažkosti zapríčinené otcovým neplatením sú už dostatočným trestom. Ak im ešte niekto bráni stretávať sa s otcom, je to pre ne ten najtvrdší trest. (Gardner, 1979).

Je to začarovaný kruh problémov. Myslíme si, že práve pri striedavej osobnej starostlivosti by sme mohli predísť aspoň čiastočne aj takýmto problémom. Samozrejme je potrebný záujem a spôsobilosť obidvoch rodičov

2 STRIEDAVÁ OSOBNÁ STAROSTLIVOSŤ

Pokiaľ história siaha, ľudia si vždy mysleli, že po rozvoze či rozchode má mať starostlivosť a výchovu detí na starosti iba jeden z rodičov. Nárast rozvodovosti však prinútil celú generáciu, aby si začala všímať problémy výhradnej starostlivosti. Medzi najpočetnejšie problémy patria preťaženie rodiča, ktorému boli deti zverené, odcudzenie detí a rodičov, ktorým deti neboli zverené a smutné deti túžiace po vzťahu s neprítomným rodičom. Riešenie, ktoré získava čoraz väčšiu pozornosť je spoločná alebo striedavá starostlivosť.

Práve v tejto kapitole sme sa zamerali na striedavú osobnú starostlivosť, podrobnejšie opisujeme zásady, ktoré je potrebné dodržiavať, ak chceme, aby striedavá starostlivosť fungovala v záujme dieťaťa. Skôr ako sa však dostaneme k striedavej osobnej starostlivosti si prejdeme históriu zverovania detí do starostlivosti a spomenieme aj ostatné formy zverovania detí do starostlivosti. V závere kapitoly sa ešte pozrieme na poruchu, ktorá vzniká takmer výhradne v kontexte sporov o zverenie dieťaťa do starostlivosti - syndróm zavrhnutého rodiča.

2.1 HISTÓRIA A VÝVOJ STAROSTLIVOSTI O DETI

V dávnych dobách súdnictvo uprednostňovalo ako rodičov s výhradnou starostlivosťou o deti otcov, pričom k posunu v prospech matky došlo neskôr.

V dobách antického Ríma, mali otcovia úplnú moc nad svojimi deťmi. V prípade rozvodu prešla starostlivosť o dieťa automaticky na otca. Jeho právo na dieťa bolo v podstate rovnocenné právu na majetok. V tejto dobe nemali ženy žiadne politické práva a mali zakázané nastúpiť do väčšiny zamestnaní. Spoločnosť považovala otca za prirodzeného strážcu jeho detí. Pripraviť deti na život mimo domov bola úloha otca. (Warshak, 1996).

Podľa presvedčenia a noriem osemnásteho a devätnásteho storočia nemohli úlohu starostlivosti o deti plniť matky, pretože boli príliš izolované od spoločnosti a samé potrebovali ochranu mužov. Na otca sa pozeralo ako na prirodzeného ochrancu detí a len on mohol disponovať finančnými prostriedkami týkajúcich sa detí. Americké súdnictvo verilo, že je v záujme detí, aby boli zverené otcovi. Vyživovacia povinnosť na deti od manželky vtedy ešte nebola uzákonená. Súdny rozhodovali v tom zmysle, že otcov finančný

príspevok pre jeho deti je kompenzovaný jej prácou. V prípade, že deti neboli zverené otcovi, čo sa stávalo len výnimočne, nebol povinný svoje deti podporovať. (Warshak, 1996).

Zverovanie detí do výchovy začali začiatkom dvadsiateho storočia ovplyvňovať ekonomické a spoločenské zmeny. Ľudia začali odchádzať do väčších miest za prácou, stratila sa podpora širšej rodiny a bola nahradená nukleárnou rodinou. Otec bol hlavným zdrojom príjmu, matka sa starala o deti a rodinu. V tomto okamihu začal byť význam matky vo výchove a starostlivosti detí takisto oceňovaný ako u otcov. Začal však panovať názor, že matka má vrodenu schopnosť starať sa o deti. Postupne vznikla predstava, že ak je dieťa v citlivom období ranného detstva oddelené od matky, utrpí nenapraviteľnú ujmu. (Teyber, 2001).

Do polovice sedemdesiatych rokov platila súdna preferencia starostlivosti matky, zatiaľ čo otec bol chápaný ako živiteľ rodiny bez priameho podielu na výchove. Vďaka tomu, že boli deti pridelované matkám spôsobovalo, že muži prestali byť aktívni v rodičovských roliach, naopak matky začali byť preťažené nárokmi samotného rodičovstva. Ďalej sa ukázalo, že pokiaľ nemá otec s dieťaťom aktívny vzťah, nie je ochotný plniť vyživovaciu povinnosť a to ešte viacej zaťažovalo matku a dieťa. (Teyber, 2001).

K novej ére v úprave starostlivosti o dieťa a styku s otcom prispelo zlyhanie nového systému, rozvoj feministického hnutia za práva žien a rastúce poznanie, že pojem „kritické obdobie“ je spoločenským predsudkom. Zmena mala nahradiť pojem „kritické obdobie“ pojmom „v najlepšom záujme dieťaťa.“ Napriek tomu, že je veľmi ťažké, aby súd určil, čo je v najlepšom záujme dieťaťa, tento prístup napomohol k aktivite otcov vo výchove detí. V osemdesiatych rokoch začali súdy určovať spoločnú starostlivosť ako potenciálne lepšiu vyhlíadku pre deti. (Teyber, 2001).

Kultúrno – spoločenská konvencia v prospech výhradnej starostlivosti matky je tak silná, že sa jej podraduje deväťdesiat percent rozvádzajúcich sa rodín. Ženy, ktoré tak neurobia, majú čo robiť so spoločenským odsúdením a s pocitmi viny. Väčšina rozvádzajúcich sa dvojíc predpokladá, že otec sa bude musieť vzdať blízkeho vzťahu k deťom. **Prezumpcia spoločnej starostlivosti** by zmenila náš názor na to, čo je po rozvode „normálne“. Atmosféra v spoločnosti by tak bola priaznivá k rodičom, ktorí by po rozvode pokračovali vo svojich roliach ako spolu – rodičia. (Warshak, 1996).

Rozhodovanie súdu o tom, kto bude po rozvoze vychovávať deti, sa stalo predmetom kritiky aj zástancov otcovských práv. Toto rozhodovanie bolo diktované zvykmi, ktoré nazývame „**kultom materstva**“ a majú korene v dvoch predpokladoch:

1. Žena je od prírody lepším rodičom než muž.
2. Matka je pre dieťa dôležitejšia ako otec.

Psychologické výskumy preukazujú, že prítomnosť otca v rodine zlepšuje školské výsledky u detí a u synov je významnou zábranou kriminálneho chovania počas dospievania. Preto by bolo žiaduce, aby súdy preskúmavali rodičovskú spôsobilosť bez ohľadu na pohlavie rodičov a aby svojimi rozhodnutiami maximálne napomáhali spoločnej starostlivosti rodičov o deti. (Warshak In: Matoušek 1997, s. 118).

Súčasne s upúšťaním názoru, že pre deti je najlepšie, aby žili po rozvoze vždy s matkou, začínajú sa rozvíjať rozličné podoby ich zverovania do výchovy. Najčastejšie sa stretávame s riešením, pri ktorom sú deti zverené do výchovy výhradne jednému rodičovi. O formách zverovania detí do starostlivosti si povieme v nasledujúcej kapitole.

2.2 FORMY STAROSTLIVOSTI ZVEROVANIA DETÍ PO ROZVODE

Situácia, keď žije dieťa iba s otcom alebo matkou je náročná. K zdravému vývoju osobnosti dieťa totiž potrebuje ako otca, tak i matku. Môžeme konštatovať, že len obidvaja rodičia môžu dieťaťu poskytovať základný vzor ženského a mužského chovania a s ním súvisiacich sociálnych rolí, vrátane modelu manželského vzťahu a rodičovského súžitia. (Vymětal, 2004).

Výhradná starostlivosť o dieťa býval tradičný model mnoho rokov. Zakladal sa na viere, že výchova na jednom mieste deťom zaisťuje stabilitu a istotu. Znamená, že právna a fyzická výchova je zverená len jednému rodičovi, ktorý má právo o všetkom rozhodovať. Druhý rodič má jediné právo, a to navštevovať dieťa v určenej dobe. V mnohých štátoch nemá prístup k školským a zdravotným informáciám o dieťati a bez písomného súhlasu druhého rodiča nemôže dokonca podpísať ani liečbu dieťaťa. Je dobré vopred počítať s tým, že väčšina klasicky vzdelaných právnikov, sudcov a psychoterapeutov má stále ešte sklon presadzovať práve tento model. Výhradná starostlivosť je vhodná vtedy, keď druhý rodič dlhodobo neprejavuje o deti záujem alebo nie je spôsobilý niesť rodičovskú zodpovednosť. Možno ju odporučiť vtedy, keď je jeden z rodičov úplne pracovne vyťažený, venuje sa svojej kariére, veľa cestuje. Ďalej je výhradná starostlivosť odporúčaná, ak sa rodič predtým dopustil zneužívania detí, má problémy s alkoholom,

drogami a inými omamnými látkami, alebo je jeho rodičovská zodpovednosť limitovaná psychiatrickými či zdravotnými problémami. V prípade, že majú obidvaja rodičia vážne problémy v týchto oblastiach, býva starostlivosť detí pod dozorom súdu alebo súdnych organizácií. (Everett, 1994).

Spoločná starostlivosť znamená, že rodičia budú pokračovať vo výchove svojich detí spoločne, ale v oddelených domácnostiach. Spôsoby, ktorými rodičia budú pristupovať k povinnostiam starostlivosti o deti a ich výchovu, budú rovnako rozdielne ako v rodinách so spoločnou starostlivosťou, tak v rodinách, ktoré si rozvodom neprešli. Dôležitou výhodou spoločnej starostlivosti je, že umožňuje viac variantov než výhradná starostlivosť. Nie každá rodina so spoločnou starostlivosťou má rovnaké porozvodové usporiadanie spôsobu života a nie v každej prebieha rozhodovanie podľa rovnakých zásad. (Warshak, 1996).

Spoločná výchova je v súčasnosti uznávaná vo väčšine štátoch a je prioritou v súdnych rozhodnutiach. Spoločná výchova znamená, že obidvaja rodičia majú rovnaké práva a povinnosti v starostlivosti o deti, tak ako počas trvania ich manželstva. Neurčuje, koľko času budú deti tráviť s každým z rodičov. Táto záležitosť sa však môže komplikovať, pretože vo väčšine štátoch je definovaná právna spoločná výchova a fyzická spoločná výchova.

Právna spoločná výchova znamená, že obaja rodičia majú rovnaké právo a kompetencie podieľať sa na rozhodnutiach, ktoré môžu zásadným spôsobom ovplyvniť ďalší život dieťaťa. Zároveň však znamená aj spoločnú zodpovednosť za dôležité rozhodnutia týkajúce sa dieťaťa. Zahrňuje sa tu vzdelanie, lekárska starostlivosť, voľba náboženského vyznania, celkový prospech dieťaťa. Tieto rozhodnutia musia rodičia riešiť spoločne. Spoločná právna starostlivosť dáva otcovi aj matke rovnoprávne postavenie, čím potvrdzuje ich rodičovskú úlohu a podporuje ich, aby v živote svojho dieťaťa zostali naďalej aktívne zapojení. (Teyber, 2001).

Fyzická spoločná výchova určuje, s ktorým rodičom bude dieťa bývať väčšinu času a kto bude riešiť každodenné záležitosti. V rámci právnej spoločnej starostlivosti si potom rodičia môžu vytvoriť akýkoľvek plán fyzickej spoločnej starostlivosti. V niektorých štátoch je názov spresnený na primárne fyzické sídlo. Je však paradoxné, že najskôr súd rozhodne pre rodičov právnu spoločnú výchovu a potom určí fyzickým opatrovníkom iba jedného z nich. (Everett, 1994).

Striedavá fyzická výchova je veľmi málo používaný pojem. Napriek tomu sa veľmi podobá predchádzajúcej forme a môžeme tvrdiť, že v niektorých štátoch ju ani nerozlišujú.

Znamená to, že výchova sa bude uskutočňovať striedavo u otca a matky vopred stanoveným spôsobom.

Poznáme mnoho variantov usporiadania rodičovskej starostlivosti, ale vždy by mali byť dodržané dva body: nepretržitosť vzťahu dieťaťa s oboma rodičmi a ochrana dieťaťa pred konfliktami rodičov.

Mnoho detí trpí, keď v dôsledku rozvodu stratia jedného z rodičov. Štyri dni v mesiaci, či už žijú s matkou alebo otcom, je príliš málo na budovanie akéhokoľvek vzťahu. Vieme, že je to málo i pre rodičov, ktorí nemajú dieťa vo svojej starostlivosti. Na druhej strane rodič, ktorý má dieťa v starostlivosti, je zase neúmerne a nespravodlivo vyťažovaný starostlivosťou o deti. Malé deti, ktoré sa odsťahujú od jedného z rodičov, s ním stratia každodenný kontakt, ktorí považujú odborníci za veľmi dôležitý k vytvoreniu pevného základu pre vzťah rodič - dieťa. Rodič, ktorý u svojho dieťaťa pravdivo podporuje vzťah k druhému, neprítomnému rodičovi, môže pomáhať medzi nimi udržiavať puto. Bez takejto snahy je len malá šanca, že rodič ostane v mysli dieťaťa. Je potrebné, aby sa i po rozvode udržiavali vzájomné citové vzťahy na odpovedajúcej úrovni. Pravidelný styk s druhým rodičom je nepochybne v záujme dieťaťa. V nasledujúcej kapitole si podrobnejšie rozoberieme striedavú osobnú starostlivosť

2.3 STRIEDAVÁ OSOBNÁ STAROSTLIVOSŤ A JEJ TERMINOLOGICKÉ

UVEDENIE

Skôr ako sa bližšie budeme zaoberať striedavou osobnou starostlivosťou si určíme, ktorý pojem pri spoločnej starostlivosti budeme používať. Na Slovensku skôr používame pojem striedavá osobná starostlivosť ako spoločná starostlivosť. Vzhľadom k tomu, že mnohí autori používajú pojem spoločná starostlivosť, pri citátoch a parafrázach budeme používať pojem, ktorý použil ten konkrétny autor.

Rovnoprávny styk dieťaťa s obidvoma rodičmi máme uvedený na Slovensku v zákone o rodine.

Súd pri rozhodovaní o výkone rodičovských práv a povinností alebo pri schvaľovaní dohody rodičov rešpektuje právo maloletého dieťaťa na zachovanie jeho vzťahu k obidvom rodičom a vždy prihliadne na záujem maloletého dieťaťa, najmä na jeho citové väzby, vývinové potreby, stabilitu budúceho výchovného prostredia a ku schopnosti rodiča dohodnúť sa na výchove a starostlivosti o dieťa s druhým rodičom. Súd dbá, aby bolo rešpektované právo dieťaťa na výchovu a starostlivosť zo strany obidvoch rodičov a aby

bolo rešpektované právo dieťaťa na udržiavanie pravidelného, rovnocenného a rovnoprávneho osobného styku s obidvomi rodičmi. Súd pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti jedného z rodičov dbá na právo toho rodiča, ktorému nebude maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti, na pravidelné informovanie sa o maloletom dieťati. Rodič, ktorému nebolo maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti, môže sa práva na pravidelné informovanie sa o maloletom dieťati domáhať na súde. (Zákon č. 36/2005 Z.z. § 24 ods. 4, 5).

Základnú právnu úpravu detí obsahuje aj Dohovor o právach dieťaťa.

Podľa čl. 7, je každé dieťa registrované ihneď po narodení a má od narodenia právo na meno, štátnu príslušnosť. Podľa možnosti má právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, podľa čl. 18 musia uznať, že **obidvaja rodičia majú spoločnú zodpovednosť za výchovu a rozvoj dieťaťa, pričom ich starostlivosť musí byť v najlepšom záujme dieťaťa**. Výchova podľa čl. 29 musí smerovať k rozvoju osobnosti dieťaťa, jeho nadania a duševných schopností. Výchova musí pripraviť dieťa na aktívny život v dospelosti a zdôrazniť rešpekt rodičov dieťaťa, jeho vlastnú kultúrnu identitu, jazyk a hodnoty a kultúrny pôvod a hodnoty ostatných. (Dohovor o právach dieťaťa, č. 104/ 1991 Z.z.).

Okolo roku 1980 začala väčšina zo štátov USA schvaľovať zákony podporujúce častý a trvalý styk dieťaťa s oboma rodičmi. Od roku 1998 bola striedavá osobná starostlivosť upravená aj v Spolkovej republike Nemecko (40%) a v susednej Českej republike (3,8%). Dnes už striedavú výchovu umožňujú zákony vo viacerých krajinách, napriek tomu je málo využívaná. Najviac je využívaná vo Švédsku (94%), kde je uplatňovanie rodovej rovnosti každodennou realitou. Pre mužov je samozrejmosťou, že zostávajú na rodičovských dovolenkách, rovnocenne sa starajú o svoje deti a aj po rozchode, zostávajú rodičmi.

Na Slovensku sa s pojmom „striedavá osobná starostlivosť“ v zákone o rodine môžeme stretnúť až od 1. júla 2010. Zákon o rodine č. 36/2005 Z.z. bol aktualizovaný zákonom č. 217/2010 Z.z. o striedavej výchove s účinnosťou od 1. júla 2010.

V zákone sa hovorí, že: *„ak sú obidvaja rodičia spôsobilí dieťa vychovávať a ak majú o osobnú starostlivosť o dieťa obidvaja rodičia záujem, tak súd môže zveriť dieťa do striedavej osobnej starostlivosti obidvoch rodičov, ak je to v záujme dieťaťa a ak budú takto lepšie zaistené potreby dieťaťa. Ak so striedavou osobnou starostlivosťou súhlasí aspoň jeden z rodičov dieťaťa, tak súd musí skúmať, či bude striedavá osobná starostlivosť v záujme dieťaťa.“* (Zákon č. 36/2005 Z.z. § 24 ods. 2).

Podľa Warshaka (1996, s. 148): „*Spoločná starostlivosť znamená, že obaja rodičia sú oprávnení činiť rozhodnutie v dôležitých záležitostiach, ktoré sa týkajú ich detí, ako je liečenie, vzdelávanie a účasť v náboženských aktivitách. V niektorých prípadoch si rodičia svoju autoritu rozdelia, takže každý si ponechá právo činiť rozhodnutia len v niektorej oblasti. Spoločná starostlivosť podľa zákona tiež znamená, že obaja rodičia majú právnu zodpovednosť za aktivity svojich detí. Toto usporiadanie môže alebo nemusí zahŕňať spoločnú starostlivosť fyzickú.*“

Pred niekoľkými rokmi nemala striedavá starostlivosť mnoho zástancov, diskusia o nej však nebola podložená odbornou argumentáciou. Aktuálne štúdie ju oveľa viac vyzdvihujú. Niektorým deťom toto usporiadanie starostlivosti vyhovuje. Necítia sa rozpoltené, že si musia vybrať medzi jedným alebo druhým rodičom. Iné deti nie sú nadšené a vadí im, že sa neustále presúvajú z miesta na miesto. (Berger, Gravillon, 2003).

Je potrebné pochopiť, že sa rozvádajú rodičia, nie dieťa. Dieťa má aj po rozvode právo na oboch rodičov. Pri striedavej výchove nestráca ani jedného z rodičov. K úspešnej realizácii striedavej starostlivosti však musia byť dodržané určité podmienky. Práve o nich si povieme v nasledujúcej kapitole.

2.3.1 Všeobecné pravidlá pri poskytovaní striedavej osobnej starostlivosti

Ku každému prípadu je potrebné pristupovať individuálne, no napriek tomu môžeme vysloviť niekoľko všeobecných doporučení ohľadom úpravy styku s dieťaťom. Dôležité je, aby rodičia boli schopní udržiavať spolu normálny vzťah, aby mohli hovoriť o dieťati, jeho výchove, o triednych schôdzach alebo o pozvaní ku kamarátovi, ktoré spadá práve do týždňa druhého rodiča a podobne.

Výskumy ukazujú, že spoločná starostlivosť uľahčuje zdravšiu porozvodovú adaptáciu detí, a to z troch hlavných dôvodov:

1. Obaja partneri predstavujú plnohodnotných a zainteresovaných rodičov, ktorí majú rovnocenné možnosti, práva a zodpovednosť. Deti vycítia, ak je druhý rodič označený za druhoradého a nemá žiadnu oficiálnu autoritu. Výskumy, kde boli porovnávaní otcovia zo spoločnej výchovy s otcami, ktorí sa nepodieľajú na výchove vypovedajú, že otcovia, ktorí sú zapojení do spoločnej starostlivosti, vykazujú konzistentnú finančnú zodpovednosť a že partneri, ktorým je stanovená spoločná starostlivosť sa menej obracajú na súd, aby riešil opatrovnícke problémy.

2. Dôležitým faktorom ovplyvňujúcim schopnosť detí prispôbiť sa novým podmienkam po rozvode je častý a pravidelný kontakt s obidvoma rodičmi.
3. Spoločná výchova redukuje hladinu nepriateľstva, ktorá môže pretrvávajúť po súdnych bojoch o výhradnú starostlivosť alebo o majetok. Ďalším podstatným faktorom zdravej adaptácie detí po rozvode totiž je, ako rýchlo sú rodičia schopní zbaviť sa vzájomného nepriateľstva a hnevu a začať efektívne spolupracovať. Čím dlhšie to trvá, tým väčšie problémy čakajú deti po rozvode. (Everett, 1994).

Usporiadanie spoločného rodičovstva sa ideálne hodí pre rodičov ochotných spolupracovať. Spravidla funguje i u rodičov, ktorí spolu nekomunikujú, ale nemajú medzi sebou vyhrotené spory. Všeobecne môžeme rodičov rozdeliť do troch modelov spoločného rodičovstva:

- Približne jedna štvrtina rozvádzajúcich sa rodičov spolu udržuje vzťah so vzájomnou podporou, sú schopní spolupracovať v najlepšom záujme detí a problémy oddeľujú od úlohy rodiča. Rozhodujú o živote detí, hovoria o ich problémoch, snažia sa, aby v obidvoch domácnostiach uplatňovali rovnaké pravidlá, ale predovšetkým sa vzájomne podporujú v rodičovskej úlohe. Pre tieto páry je spoločná starostlivosť ideálna.
- Väčšina párov s vymedzeným či dohodnutým spoločným rodičovstvom sa vo výchove aktívne nepodporuje, avšak na druhú stranu spolu nezápasia. Príliš spolu nekomunikujú, ale nepodrávajú si autoritu. Vo väčšine prípadov si naplánujú odovzdávanie detí na takom mieste a v taký čas, aby sa nestretli a nemuseli spolu hovoriť (napríklad jeden rodič odvedie deti do školy, druhý ho vyzdvihne). V týchto rodinách sa deti úspešne adaptujú aj napriek tomu, že rodičia spolu aj rok nehovoria. Výskum však naznačuje, že väčšia pravdepodobnosť úspechu tohto prístupu rodičov platí pre staršie deti. Pre deti mladšie ako šesť rokov je dosiahnutie tejto neutrality dosť náročné.
- Jedna štvrtina rozvedených manželov žije v neutíchajúcich konfliktoch. Konflikty škodia nie len im, ale najmä deťom. Tu býva spoločné rodičovstvo problematické. Rodičia nespupracujú, nekomunikujú a ich hádky zasahujú i do rodičovskej úlohy. Pri odovzdávaní detí sa hádajú, vyhrávajú sa, že pôjdu znova k súdu, kritizujú a podkopávajú sa navzájom, nútia deti stavať sa na niekoho stranu a podobne. Svoju rivalitu a nepriateľstvo si často vybijajú prostredníctvom súdnych sporov, čím samozrejme trpia nesmierne deti. (Teyber, 2001).

Spoločná starostlivosť o deti po rozvode funguje, keď:

- obidvaja z rodičov sú presvedčení, že ten druhý je pre deti dôležitý,
- rodičia žijú blízko seba,
- deti samé chcú takúto spoločnú starostlivosť,
- rodičia majú k spoločnej starostlivosti priaznivý postoj,
- jeden rodič riadne dodržiava svoje finančné záväzky voči druhému,
- rodičia vzájomne spolupracujú, sú flexibilní,
- rodičia majú slušnú úroveň komunikácie a nezaťahujú deti do svojich konfliktov.

Striedavá starostlivosť väčšinou zlyháva, keď:

- jeden rodič sa o deti nemôže primerane starať,
- jeden rodič je zjavne proti takémuto usporiadaniu,
- miesta, kde rodičia žijú po rozvode, sú od seba dosť vzdialené,
- rodičia pociťujú voči sebe silné nepriateľstvo,
- rodičia používajú deti proti sebe ako pešiakov vo vojne. (Warshak, 1996).

Pokiaľ to dovoľuje zamestnanie rodičov, je vhodné si dohodnúť, ktoré pracovné dni a víkendy bude dieťa tráviť s každým z rodičov. Môžu sa tak vyhnúť značným problémom. Tradičné delenie na pracovné dni s jedným rodičom a víkendy s druhým vyvoláva značné problémy. Jeden rodič je postavený do pozície strašiaka, ktorý musí dodržiavať disciplínu a vyžadovať od detí určitý poriadok, zatiaľ čo druhý rodič je kamarát, s ktorým možno zažiť plno zábavných a veselých vecí. Pre deti je ideálne, pokiaľ sa obidvaja rodičia podieľajú na udržiavaní poriadku, stanovení pravidiel, obidvaja pomáhajú s domácimi úlohami a taktiež sa s nimi chodia baviť. Existuje veľmi veľa spôsobov ako sa stýkať s deťmi, nie je potrebné držať sa len obmedzujúceho modelu, ale dôležitá je spoločná dohoda rodičov. (Everett, 1994).

Spontánnosť a nenútenosť býva lákavá, pri striedavej starostlivosti však nefunguje. Je veľmi dôležité, aby si rodičia zostavili jednoznačný, konkrétny a presný plán definujúci, kedy bude dieťa s matkou a otcom. Tento harmonogram minimalizuje spory medzi rodičmi, rodičia sa nemusia dohadovať ako bude situácia vyzerat' napríklad za týždeň, všetko je dané vopred. Rodičovský plán musí mať samozrejme priestor na zmeny, môže sa pravidelne obnovovať, aby vyhovelo meniacim sa potrebám dieťaťa a rodičov. Pravidelnosť je mimoriadne dôležitá v období krátko po rozvode. Dieťa sa cíti istejšie, keď vie kedy uvidí druhého rodiča. Harmonogram styku je potrebné dieťaťu starostlivo vysvetliť a všetky zmeny sa malo s predstihom dozvedieť. Rozvod u väčšiny detí prináša pocit

bezmocnosti, znižuje ich sebadôveru a sebavedomie. Ak môžu do istej miery plán ovplyvňovať, majú väčší priestor pre rozvodovú adaptáciu. (Tirpák, 2010).

Všetky plány je potrebné po čase prepracovávať, modifikovať a prispôbovať, tak ako deti vyrastajú a rodina sa mení. Plán býva väčšinou úspešný, keď sú obidvaja rodičia presvedčení, že sa všetko deje v záujme detí. Pri zostavovaní plánu je treba mať na pamäti aj ďalšie faktory. Akýkoľvek plán môže zlyhať, ak sa obidve domácnosti, kde deti bývajú, od seba výrazne líšia. Deti potrebujú vedieť, že sú vítané a chcené, a preto väčšinou odmietajú bývať s rodičom, ktorý pre ne takéto láskyplné prostredie nevytvorí. V obidvoch domovoch musia mať vyhradený priestor, ktorý bude iba ich. (Everett, 1994).

Dôležitou podmienkou je blízkosť bydliska rodičov, aby dieťa mohlo chodiť do rovnakej školy. V mestách je to jednoduchšie, ale existuje riešenie aj pre prípady, keď žijú veľa kilometrov od seba, dokonca aj v rôznych krajinách. Namiesto striedania po týždni možno striedať pobyt u každého z rodičov hoci aj po roku. Medzitým, samozrejme, dieťa nestráca kontakt ani s druhým rodičom. Všetko je vecou dohody. Deti sú najspokojnejšie, ak ich druhý rodič býva neďaleko nich, takže za ním môžu dôjsť na bicykli či autobusom, prípadne pešo, vždy podľa toho, čo chcú oni. Opakujeme, že každé dieťa je potrebné brať individuálne, hovoriť o tom s ním a rešpektovať jeho pocity a potreby. (Berger, Gravillon, 2003).

Prechod dieťaťa z domu do domu nie je nikdy jednoduchý. K tomu, aby dieťa všetko spracovalo, potrebuje čas. Je potrebné prijať skutočnosť, že dieťa môže byť niekoľko hodín, deň alebo dva po návrate od druhého rodiča napäté, protivné, tajnostkárске alebo agresívne. Neznamená to však stopercentne, že bolo u druhého rodiča nešťastné alebo sa hnevá z návratu k prvému rodičovi. (Berger, Gravillon, 2003).

Pri tomto spôsobe starostlivosti, ak sa rodičia dohodnú, neplatí výživné ani jeden z rodičov, pretože sa rodičia starajú o dieťa rovnako. Výdaje však príliš neklesajú, pretože je potrebné mať bývanie, aby tam bolo miesto aj pre dieťa. Navyše je potrebné mať mnoho vecí dvakrát, aby sa nemuseli stále prevážať. Materiálna organizácia je dosť náročná, občas sa pri prechodoch zabudnú nejaké veci, ale netreba robiť z toho drámu.

Ak je maloleté dieťa zverené do striedavej osobnej starostlivosti rodičov, súd pri určení výživného prihliadne na dĺžku striedavej osobnej starostlivosti každého rodiča alebo súd môže rozhodnúť aj tak, že počas trvania striedania osobnej starostlivosti rodičov výživné neurčuje. (Zákon č. 36/2005 Z.z. § 62 ods. 6).

Pri striedavej starostlivosti je veľmi dôležité zohľadniť vek dieťaťa. Pre dojčatá môže byť škodlivé, keď pred druhým rokom života musia tráviť týždeň alebo viac bez

matky, hlavne ak je to opakovane. Dojča, ktoré svoju nevidí mesiac, ju stráca, pretože ešte nemá schopnosť uchovať si o nej predstavu ani chápať odlúčenie. Zásadným princípom je teda vyhnúť sa príliš dlhým a opakovaným odlúčeniam veľmi malého dieťaťa od matky. Na druhej strane je však potrebné, aby otec mohol vídať svoje malé dieťa dostatočne často, aby ho nepokladalo za cudzinca, ale za osobu tvoriacu súčasť jeho života. (Berger, Gravillon, 2003).

Čím je dieťa mladšie, tým častejší kontakt potrebuje mať s obidvoma rodičmi, a predovšetkým s tým menej dostupným. Nie je podstatné, koľko času spolu trávia, dôležitejšie je početnosť stretnutí. Batoľatá a veľmi malé deti nemajú ešte zásobu spomienok, z ktorej by mohli čerpať v dobe, kedy rodič nie je prítomný. Preto je potrebné neustále kontakt obnovovať, aby poznali svojich rodičov, získali k nim dôveru a vytvorili si citovú väzbu. Stačí niekoľko hodín trikrát týždenne a budú schopné si udržať obraz rodičov v čerstvej pamäti. Ako dieťa rastie, je vhodné kontakty postupne predlžovať. Dlhší kontakt môže byť aj v prípade, keď sa pri výchove a starostlivosti zúčastňovali obidvaja rodičia zhruba rovnakým podielom už od narodenia dieťaťa. (Everett, 1994).

U detí predškolského veku je dôležitá skôr dĺžka trvania kontaktu, než početnosť. Okolo tretieho roku dieťaťa je podstatná dĺžka stretnutí vrátane prenocovania. Dieťa by sa malo cítiť s rodičom dobre. Dlhšie trvajúci kontakt prispieva k pocitom istoty a stability, zatiaľ čo krátkodobé stretnutia môžu vnímať ako nedostačujúce.

Ak zvažujú rodičia úpravu styku pol na pol, tak sa osvedčujú dve možnosti. Pre deti vo veku od troch do sedem rokov je najvhodnejšie rozdeliť týždeň na polovicu. Je to vhodné preto, lebo mladšie deti ako sme už uviedli, sa s obidvoma rodičmi potrebujú častejšie stykať. Ak sú niekde dlhšie ako tri či štyri dni, strachujú sa, kde je druhý rodič. Pre deti od šesť či sedem rokov do trinásť rokov je vhodné striedanie po týždňoch. Striedanie v dlhších časových úsekoch ako jeden týždeň má svoje temné stránky, pretože deťom je smutno za druhým rodičom ale aj za priateľmi. Úseky kratšie ako pol týždňa majú tiež svoje úskalia, z nich je najvýznamnejšie sú neustála zmena sem a tam. Sú deti, ktoré to znášajú dobre, ale aj také, ktoré s tým majú problém.

„Odborníci na vývoj osobnosti dieťaťa sa zhodujú na tom, že časté kontakty s malým dieťaťom sú základnými stavebnými kameňmi zdravého vzťahu. Pokiaľ ide o rodičovstvo, nie je nič lepšieho než priama skúsenosť. Rodičov naučí rozpoznať a reagovať na nálady dieťaťa a jeho životný rytmus. Dieťaťu to pomôže, pretože prítomnosť jedného z rodičov začne spájať s pokojom.“ (Warshak, 2001, s.175).

Deti vo veku od päť do štrnásť rokov mávajú zvýšený zmysel pre spravodlivosť a chcú, aby dané usporiadanie bolo fér pre oboch rodičov. Ak je jeden rodič utláčaný, ľutujú ho, súcítia s ním a druhý rodič im pripadá krutý a nepoctivý. Vo veku teenagerov veľa krát potom považujú, aby sa zmenilo ustanovenie o zverenie do výchovy, chcú tak vyrovnáť skóre a druhému rodičovi poskytnúť šancu. Nerovnocenná úprava styku s deťmi, ktorá vyšla zo želaní po pomste, sa rodičom vracia ako bumerang. Deti vo veku adolescentov sa na nich hnevajú a konfrontujú ich zo skutočnosti, že vzťah s druhým rodičom je zbúraný. Rodičovi potom vyčítajú a obviňujú ho, že im bránil poznať sa s otcom alebo matkou. Táto situácia môže zničiť doterajší vzťah s obvineným rodičom a vážne ho do budúcnosti narušiť. Rodičia by mali preto starostlivo zvážiť každé svoje rozhodnutie. (Everett, 1994).

Ako vidíme je veľmi dôležité, aby si rodičia pred rozhodnutím o striedavej starostlivosti všetko dobre premysleli. Ak sa však striedavá starostlivosť podarí, môže byť bohatstvom nielen pre deti, ale taktiež pre rodičov, ktorí získajú čas sami pre seba a môžu mať slobodnejší osobný život. Na druhej strane, pokiaľ rodičia dieťaťu zakazujú styk s druhým rodičom môže dôjsť až k poruche, ktorá vzniká takmer výhradne v kontexte sporov o zverenie dieťaťa do starostlivosti. Porucha má názov - syndróm zavrhnutého rodiča a bližšie si o nej povieme v nasledujúcej kapitole.

2.3.2 Syndróm zavrhnutého rodiča

Stále pribúda rozvodov a tým aj detí ohrozených zlým vzťahom medzi rodičmi. Dlhodobý konflikt a nedorozumenia medzi rodičmi, ktoré vedú k ich rozchodom, je pre všetkých členov rodiny ťažkou životnou situáciou. Rodičia ako ľudia zlyhávajú a podľa toho sa k sebe aj deťom chovajú. Spravidla hľadajú chybu u toho druhého, čo samozrejme vyostreje konflikt a deti sa stávajú prostriedkom vzájomnej manipulácie. Čím dlhšie žije dieťa v takomto prostredí, tým dlhšie trpí a je poškodzované. (Vymětal, 2004).

Warshak (2001, s.51) tvrdí, že „v 80. rokoch minulého storočia si Dr. Gardner začal všimáť narastajúci počet prípadov, v ktorých pri zverení dieťaťa do výchovy hrali hádky hlavnú úlohu. V niektorých z týchto rodín sa deti pridali k jednému z rodičov a spolu s ním očierňovali druhého rodiča. V priebehu práce si Dr. Gardner medzi deťmi všimol, že dieťa začalo prejavovať nenávisť nielen proti druhému rodičovi, ale aj celej jeho rozvetvenej rodine. Túto poruchu nazval **syndrómom zavrhnutého rodiča**. Aj Gardnerovi kritici

uznávajú, že pomenovaním tohto problému sa problematike odcudzených detí začala venovať oveľa väčšia pozornosť.“

Niektoré deti sa k spojeniu s jedným rodičom dajú zlákať pomerne ľahko. Iné deti tlaku odolávajú, do hádok medzi rodičmi sa odmietajú nechať stiahnuť a udržuujú si nestranný postoj. Faktory, ktoré môžu prispieť k tomu, aby dieťa nezavrholo jedného z rodičov má štyri základné body:

1. prostredie a štýl, akým dochádza k ohováraniu, napádaniu a programovaniu,
2. predchádzajúci vzťah s dieťaťom,
3. povahové vlastnosti dieťaťa,
4. reakcie na rozvodové hádky. (Warshak, 2001).

Syndróm zavrhnutého rodiča je porucha, ktorá vzniká takmer výhradne v kontexte sporov o zverenie dieťaťa do starostlivosti. U tejto poruchy sme svedkami nielen toho, ako jeden rodič programuje dieťa proti druhému rodičovi, ale aj toho, ako môže dieťa vlastným dielom prispievať k podpore zavrhujúceho rodiča v jeho kampani očierňovania zavrňovaného rodiča. Jej prvotným prejavom je kampaň očierňovania namierená proti jednému rodičovi, aj keď nie je opodstatnená. Je dôsledkom kombinácie manipulovania dieťaťa jedným rodičom a vlastného prispievania dieťaťa k démonizovaniu druhého rodiča. V prípade skutočného zneužívania alebo zanedbávania dieťaťa jedným rodičom býva odpor dieťaťa oprávnený a nenávisť dieťaťa nemôžeme vysvetľovať syndrómom zavrhnutia rodiča. (Gardner, 2001).

„Syndrómom zavrhnutého rodiča sa rozumie často nenápadné manipulovanie a programovanie dieťaťa jedným z rodičov (niekedy za výdatnej pomoci príbuzných) v neprospech druhého rodiča. Deje sa to tak, že sa zdôrazňujú jeho drobné prehrešky, dieťaťu sa vsugeruje, že ho nemá rád a podobne. Skôr, či neskôr potom nastane situácia, keď dieťa rodiča odmieta a nechce sa s ním stykať. Súčasne v ňom zostáva vnútorný konflikt, pretože jeho pôvodná skúsenosť s ním bola priaznivá, staršie deti môžu prežívať vinu.“ (Vymětal, 2004, s.123).

Dobry vzťah s dieťaťom ochranu proti zavrhnutiu nezaručí, ale môže zvýšiť šance. Je pochopiteľné, že je jednoduchšie obrátiť dieťa proti niekomu, kto sa o neho nikdy príliš nezaujímá, než proti niekomu, kto s ním má úzky vzťah. Dlhodobý, vrelý, pozitívny, obojstranne láskyplný vzťah medzi rodičom a dieťaťom je jedným z najdôležitejších ochranných faktorov proti zavrhnutiu. (Warshak, 2001).

Od 1.1.2012 sa zmenil výkon rozhodnutí vo veciach maloletých. Prvoradým zámerom zmien vo vzťahu k výkonu rozhodnutia o výchove maloletých je ochrana záujmu

dieťaťa, dôslednejšie napĺňanie práva dieťaťa na styk s oboma rodičmi ako aj práva rodiča na výkon jeho rodičovských práv. Doteraz neboli jasne vymedzené oprávnenia súdu pri výkone rozhodnutia o výchove maloletých detí. Ide o situácie, keď napríklad po rozvode manželstva sa jeden z rodičov aj napriek rozhodnutiu súdu nemôže stretávať so svojim dieťaťom. Pri výkone rozhodnutia nebolo možné vstúpiť do obydlija, kde bolo dieťa neoprávnene zadržované. Súd nemohol ani nariadiť pojednávanie pred odňatím dieťaťa s cieľom dať povinnému rodičovi ešte jednu šancu alebo zistiť podrobnejšie dôvody, prečo rodič nerešpektuje rozsudok.

Výška pokuty za neplnenie rozhodnutia súdu alebo nereagovanie na výzvu sa zvyšuje z doterajších 60 na 200 eur a bude ju možné uložiť aj opakovane. Do úvahy bude prichádzať aj zastavenie výplaty rodičovského príspevku, prípadne prídavku na dieťa ak napríklad jeden z rodičov neplní rozhodnutie súdu, alebo ak nereaguje na výzvu súdu.

Tomu, kto by maril výkon opatrenia na odňatie dieťaťa alebo právnickej osobe, ktorá neposkytuje sudcovi súčinnosť, bude môcť súd uložiť poriadkovú pokutu až do výšky 820 eur. (Občiansko súdny poriadok, Zákon č. 99/1963 Zb.).

Rozvod znamená stresovú situáciu pre manželov a deti, preto je potrebná odborná, profesionálna pomoc. Profesionálnej pomoci v rodine v procese rozvodu sme venovali nasledujúcu kapitolu.

3 SOCIÁLNA PRÁCA S RODINOU V PROCESSE ROZVODU

V tejto kapitole sa zameriame na sociálnu prácu s rodinou v procese rozvodu. V rámci nej definujeme sociálnu prácu a sociálneho pracovníka, uvedieme najčastejšie metódy sociálnej práce, ktoré sociálni pracovníci využívajú pri riešení problémov spojených s rozvodom a pozrieme sa bližšie na kompetencie sociálnych pracovníkov. V závere kapitoly spomenieme mimovládne organizácie zaoberajúce sa rozvodovou a porozvodovou starostlivosťou detí a podporujúce striedavú osobnú starostlivosť.

3.1 SOCIÁLNA PRÁCA A JEJ POJMOVÉ VYMEDZENIE

Sociálna práca je jednou z najdynamickejšie sa rozvíjajúcich profesií na Slovensku v poslednom desaťročí. Jej aktívna úloha sa obnovila začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia. Reaguje na spoločenskú potrebu a uplatňuje sa v oblastiach, kde jej zásah je opodstatnený.

Sociálna práca je v súčasnosti samostatnou pomáhajúcou profesiou, vedeckou činnosťou, ako aj študijným odborom v rámci vysokoškolského štúdia v mnohých krajinách, vrátane Slovenska. (Schavel, Mátel, 2011, s. 58).

Východiská sociálnej práce ako odbornej disciplíny tvoria teoretické poznatky mnohých spoločenských vied. Je ovplyvnená rôznymi faktormi, najmä kultúrnym systémom, morálkou, historickou tradíciou, spoločenskými hodnotami a zvykmi určitej spoločnosti. Sociálna práca sa vyvíjala v jednotlivých krajinách podľa špecifických potrieb sociálnej starostlivosti a sociálnej politiky. Preto neexistuje ani jednotná definícia sociálnej práce, ale prístupy k definícii sa líšia hlavne podľa teoretických východísk, z ktorých ten ktorý autor čerpá. (Oláh, Schavel, 2007).

Strieženec (In: Oláh, Schavel, 2007, s. 41) definuje sociálnu prácu nasledovne: *„Sociálna práca je odborná disciplína, ktorá špeciálnymi pracovnými metódami zaisťuje sociálnu starostlivosť o človeka na profesionálnom základe. Vychádza zo systému poznatkov mnohých spoločenských vied (psychológie, sociológie, filozofie, etiky, pedagogiky, lekárskech, právnych a ekonomických vied) a aplikuje vedecké poznatky do praktickej činnosti. Zaoberá sa optimálnym fungovaním sociálnych inštitúcií zameraných na starostlivosť, zabezpečenie a pomoc jednotlivcom, skupinám alebo komunitám.“*

Matoušek et al., (2008, s. 11) definuje sociálnu prácu ako „*spoločenskovednú disciplínu i oblasť praktickej činnosti, ktorej cieľom je odhaľovanie, vysvetľovanie, zmierňovanie a riešenie sociálnych problémov. Sociálna práca sa opiera jednak o rámec spoločenskej solidarity a jednak o ideál naplňovania individuálneho ľudského potenciálu. Sociálni pracovníci pomáhajú jednotlivcom, rodinám, skupinám i komunitám dosiahnuť spôsobilosť k sociálnemu uplatneniu, alebo ju získať späť. Okrem toho pomáhajú vytvárať pre ich uplatnenie priaznivé spoločenské podmienky. Klientov, ktorí sa už spoločensky nemôžu uplatniť, podporuje sociálna práca čo najdôstojnejší spôsob života.*“

3.2 SOCIÁLNY PRACOVNÍK A JEHO POJMOVÉ VYMEDZENIE

Sociálny pracovník, v dnešnej komercializácii života, kde sú často zvrátené hodnotové orientácie, berie v prvom rade akcent na človeka ako na bio-psycho-spirituálno-sociálnu bytosť. Cieľom sociálneho pracovníka je spolupôsobiť v sociokultúrnom živote občana vtedy, keď nie je schopný si svoje potreby zabezpečiť vlastnými silami, prípadne s pomocou svojho blízkeho okolia. Prácu sociálneho pracovníka vystihuje slovné spojenie „pomoc k svojpomoci.“ (Oláh a kol., 2009).

„*Sociálny pracovník je profesionál, ktorý disponuje osobitými predpokladmi, vlastnosťami a schopnosťami. Prispieva k zlepšeniu situácie a nabáda jednotlivca, skupinu, komunitu či spoločnosť k správnym postojom. Snaží sa riešiť a eliminovať poruchy a demotivačné faktory v interakcii so sociálnym prostredím, vedie klienta k vlastnej zodpovednosti, k rozvoju kritického myslenia z hľadiska budúcich potrieb a k účelnému využitiu vlastných zdrojov. Očakávané efekty práce sociálneho pracovníka sa prejavujú v momente nezávislosti sociálneho klienta.*“ (Strieženec In: Oláh, Schavel, 2007, s. 61).

V sociálnej práci sa profesionál angažuje celou svojou osobnosťou.

Osobnosť sociálneho pracovníka je prvým, základným a tým najdôležitejším vkladom do vlastnej profesie. Sú to jeho teoretické poznatky, praktické skúsenosti a zručnosti, jeho životný štýl, svetonázor, pozície a role, ktoré v spoločnosti zastáva a vo významnej miere aj prežívanie sociálneho pracovníka v kontakte s klientom, ktoré je zdrojom množstva pocitov, nápadov, predstáv. V pomáhajúcom vzťahu sa sociálny pracovník pre klienta môže stať vzorom, ktorý stelesňuje pre neho dôležité charakteristiky. (Oláh a kol., 2009).

Medzi dôležité charakteristiky sociálneho pracovníka patria:

- kongruencia, t.j. zhoda vonkajšieho prejavu s vnútorným prežívaním
- jeho osobnostné kvality, na základe ktorých klient pociťuje, že spolupracuje s „človekom,“ patria sem aj cieľavedomosť a vytrvalosť, ktoré sa v rámci ním stanovených hraníc prejavujú snahou urobiť pre klienta maximum,
- jeho profesionálne kvality, t.j. pracovník by mal disponovať takými vedomosťami, zručnosťami a skúsenosťami, ktoré sú pre klienta relatívnou zárukou včasného a úspešného ukončenia spolupráce. (Oláh, Schavel, 2007).

Ďalšími významnými kvalitami sociálneho pracovníka sú empatia, vrelosť, autentickosť, tvorivosť, flexibilita, angažovanosť, dominantnosť, zodpovednosť ku klientom, ale aj k sebe samému.

Úlohou sociálneho pracovníka je pochopiť každého klienta, zaujímať sa o neho, vcítiť sa do neho, zistiť, aký je, držať mu palce, mať ho rád, vidieť v ňom i dobré stránky, ktoré ostatným unikajú. (Kopřiva In: Oláh, 2009).

Základným cieľom profesionálnej prípravy sociálnych pracovníkov na všetkých stupňoch a formách štúdia je získanie množstva potrebných informácií na zvládanie profesionálnych kompetencií.

Profesionálna kompetencia sociálneho pracovníka sa viaže k výkonu jeho pracovných činností a zahŕňa v sebe:

- rozvíjanie účinnej komunikácie, schopnosť „počúvať,“
- iniciovanie klienta k spolupráci, základom je schopnosť zorientovať sa v probléme a plánovať riešenia,
- podporovanie klienta a jeho vedenie k samostatnosti, zodpovednosti a sebakontroly, využívanie pozitívnych vlastností, ktorými klient disponuje,
- zasahovanie a poskytovanie služby osobne, alebo kontrola kvality poskytovaných služieb. (Schavel In: Oláh a kol., 2009).

Nevyhnutným predpokladom pre dosiahnutie a aj udržanie týchto kompetencií je vyvíjať aktívne úsilie o vlastný odborný a osobný rast aj prostredníctvom supervízie. Pedagógovia v oblasti sociálnej práce by sa mali snažiť o samoinštrumentalizáciu, čo znamená schopnosť využiť vlastnú osobu ako pracovný nástroj. Teda využiť vlastné zážitky, poznatky a skúsenosti v prospech klienta. To predpokladá úprimnosť, empatiu, povzbudzovanie klienta a dodanie nádeje klientovi. Pozitívny prístup ku klientovi obnáša

aj podanie či prijatie kritiky. Je to dôležitá úloha, na ktorú sa musí v oblasti profesionálnej kompetencie sociálna práca zamerať. (Levická In: Oláh, Schavel, 2007).

Po zadefinovaní základných pojmov sa môžeme v ďalšej kapitole zamerať na konkrétnu činnosť sociálneho pracovníka s rodinou v procese rozvodu.

3.3 SOCIÁLNOPRÁVNA OCHRANA DETÍ A SOCIÁLNA KURATELA

Poruchy rodinného prostredia si vyžadujú intervenciu spoločnosti prostredníctvom špecifických inštitúcií, medzi nimi i úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny ako orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately plní dôležitú úlohu v starostlivosti o deti a rodinu, ktorú realizuje na úrovni preventívnej, kuratívnej, rehabilitačnej i poradenskej.

Sociálnoprávna ochrana je špecializovaná činnosť, ktorej obsahom je široké spektrum riešenia problémov detí. Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele definuje v § 2 sociálnoprávnu ochranu ako:

„súbor opatrení na zabezpečenie

- a) ochrany dieťaťa, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ktorá rešpektuje jeho najlepší záujem podľa medzinárodného dohovoru,*
- b) výchovy a všeobecného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom prostredí,*
- c) náhradného prostredia dieťaťa, ktoré nemôže byť vychovávané vo vlastnej rodine.“*

Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele definuje v § 2 sociálnu kuratelu ako:

„súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby, fyzického vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba.“

Zákon orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately ukladá povinnosť poskytnúť alebo sprostredkovať dieťaťu a jeho rodičom sociálne poradenstvo, odporučiť rodičom dieťaťa, v záujme obnovy manželského spolužitia a v záujme obnovy manželského spolužitia a v záujme predchádzania nepriaznivým vplyvom rozvodu na dieťa, psychologickú pomoc a poskytnúť alebo zabezpečiť dieťaťu pred, počas a po rozvode potrebnú psychologickú pomoc. (Schavel a kol., 2010).

V čase krízy v rodine, ktorá vyústila do konania o rozvod manželstva, je orgán sociálnoprávnej ochrany dieťaťa ustanovený **kolíznym opatrovníkom**.

Podľa § 31 ods. 2 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine žiadny z rodičov nemôže zastupovať svoje maloleté dieťa, ak ide o právne úkony, pri ktorých by mohlo dôjsť k rozporu záujmov medzi rodičmi a maloletým dieťaťom alebo medzi maloletými deťmi zastúpenými tým istým rodičom navzájom, v takom prípade súd ustanoví maloletému dieťaťu opatrovníka, ktorý ho bude v konaní alebo pri určitom právnom výkone zastupovať.

V konaniach, v ktorom sú účastníkmi rodičia aj deti, z dôvodu možného konfliktu záujmov, sú rodičia zo zastupovania dieťaťa vylúčení. V procese rozvodu to platí v prípadoch, v ktorých súd upravuje výkon rodičovských práv a povinností a rozhoduje o zverení dieťaťa do výchovy jednému z rodičov.

Pracovník orgánu sociálnoprávnej ochrany detí má neustále na zreteli, že zlyhanie v manželskom vzťahu nemá znamenať aj zlyhanie vo funkcii rodičovskej. Sleduje, či je zabezpečená riadna starostlivosť o deti a v konfliktných situáciách podniká opatrenia, aby nebol ohrozovaný život a zdravie maloletých detí. (Danišková, 2011).

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na základe zistení rodinných, sociálnych a bytových pomerov dieťaťa podáva súdu návrh na úpravu výkonu rodičovských práv a povinností, najmä navrhuje, komu má súd zveriť dieťa do starostlivosti a ako má každý z rodičov prispievať na jeho výživu. (Interná norma č. IN - 020/2006).

Vychádzajúc z Dohovoru o právach dieťaťa i zo zákona o rodine musí byť venovaná náležitá **pozornosť zisťovaniu názoru dieťaťa**. Súd zisťuje názor dieťaťa prostredníctvom kolízneho opatrovníka, pričom zohľadňuje vek dieťaťa a jeho rozumovú vyspelosť. Sociálny pracovník poskytuje dieťaťu potrebnú pomoc na uľahčenie priebehu zisťovania jeho názoru na vec v prostredí vhodnom alebo utvorenom na tento účel. Zisťovanie názoru dieťaťa priamo súdom z dôvodu jeho ochrany pred stresujúcim zážitkom je skôr výnimočné a v prípade, že súd sám vypočúva dieťa, je dôležité, aby takéto vypočutie dieťaťa bolo neformálne. (Interná norma c. IN - 020/2006).

Na ďalšie kompetencie sociálneho pracovníka pri práci s rodinou v procese rozvodu sa pozrieme v nasledujúcej podkapitole.

3.3.1 Kompetencie sociálneho pracovníka pri práci s rodinou v procese rozvodu

Rodina sa stáva klientom sociálnej práce vtedy, keď jej reálne problémy presahujú možnosti riešenia v rámci rodinnej interakcie, pričom tieto problémy musia byť tak závažného charakteru, že patria do kompetencie sociálneho pracovníka.

„Je dôležité, aby nový klient hneď od začiatku dostal svojho kľúčového pracovníka, osobu, ktorá mu bude v celom procese najbližšie, na ktorú sa s dôverou môže obrátiť, ktorá mu bude venovať, najmä zo začiatku, maximálnu pozornosť.“ (Matoušek et al., 2005, s. 182).

Pre vyprodukovanie kvalitného vzťahu s klientom je potrebné, aby sociálny pracovník vytvoril vhodné podmienky. Príkladom môže byť pokojné a motivujúce prostredie, atmosféra otvorenosti, dôvery, empatia a iné. Ak profesionálny pracovník daruje dostatok svojho času v prospech druhého človeka, dáva priestor pre dôveru a pochopenie konkrétneho klienta v konkrétnej situácii. (Juššíková, 2011).

Sociálny pracovník oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately ako zástupca kolízneho opatrovníka tak, ako to má na zreteli zákon o rodine, sleduje osobitný záujem dieťaťa v jednotlivých konaniach vo veciach maloletých a jeho funkcia spočíva v povinnosti objektívne chrániť práva a právom chránené záujmy dieťaťa v konaní.

Sociálny pracovník v pozícii kolízneho opatrovníka pri šetrení rodinných, sociálnych a bytových pomerov dieťaťa zisťuje objektívne skutočnosti, ktoré sú dôležité pre rozhodnutie súdu v záujme maloletého dieťaťa. Vo svojom konaní musí postupovať tak, aby nedochádzalo k násilnému zasahovaniu do súkromia rodiny, čiže aby výkon kolízneho opatrovníctva nemal negatívny dopad na účastníkov konania. (Interná norma c. IN - 020/2006).

Za dôležité pokladáme nadviazanie efektívneho kontaktu s klientom (rodinou) a vytvorenie bezpečného, otvoreného a dôverného vzťahu. Za najvyšší záujem sociálnoprávnej ochrany sa považuje záujem a blaho dieťaťa. Jadrom kompetencií sociálneho pracovníka je vedieť posúdiť životnú situáciu klienta zahŕňajúc sociálnu diagnostiku, silné stránky a prirodzené zdroje rodiny s dôrazom na posilňovanie rodičovskej kompetencie.

Dôležitým nástrojom pri práci s rodinou je **rozhovor**, ktorý je predpokladom k úspešnej spolupráci a k pevným vzťahom založeným na dôvere. Hovoríme o efektívnom prostriedku, ktorý umožňuje získať množstvo informácií o minulých rolách, o záujmoch,

poznať vnímanie rodinných vzťahov, identifikovať kľúčové osoby v sociálnom prostredí, poznať aj schopnosť sebestačnosti. (Juššíková, 2011).

Treba zdôrazniť, že vzhľadom na stanovisko kolízneho opatrovníka, komu navrhuje zveriť dieťa do starostlivosti, sa stáva nepriateľom v očiach druhého rodiča. Čeliť nepriateľskému postoj, osočovaniu a neraz i vulgárnym prejavom si vyžaduje od sociálneho pracovníka psychicky zrelú a odolnú osobnosť. (Danišková, 2011).

Sociálny pracovník v interakcii s rodinou vychádza zo svojich vedomostí, zručností a osobnostných dispozícií. Súčasť tvorí aj značná dávka trpezlivosti, empatie a schopnosti počúvať. Sociálna práca s rodinou je veľmi náročná a vyžaduje od sociálneho pracovníka nielen odbornú prípravu, ale aj pravidelnú supervíziu. Je dôležité, aby si sociálny pracovník dokázal vybudovať rovnocenné postavenie v oblasti iných odborníkov a dôsledne uplatňoval sociálne hľadisko. (Juššíková, 2011).

Sociálny pracovník pri práci s rodinou nepracuje s klientom len individuálne, ale i s ostatnými členmi rodiny. Za dôležité považujeme zdôrazniť fakt, že aktivity sociálneho pracovníka v prospech klienta sú širokospektrálne, kde významné miesto patrí sociálnej prevencii a sociálnemu poradenstvu, ako jednej z možných ciest pomoci človeku, ktorý má problémy. Motivovať celú rodinu k spolupráci na riešení problému je hlavná úloha sociálneho pracovníka pracujúceho s rodinou. (Juššíková, 2011).

3.4 METÓDY SOCIÁLNEJ PRÁCE S RODINOU V PROCESE ROZVODU

Pri rozpade rodiny dochádza k veľkým stratám, napriek tomu nie je vždy účelné udržiavať manželský zväzok za každú cenu. Myslíme tým hlavne prostredie s dlhodobým napätím a hádkami, ktoré ohrozuje zdravie dieťaťa. Odborná pomoc zameraná na rodinu v procese rozvodu má smerovať k civilizovanému ukončeniu manželstva.

Rozvod nie je jednorazovým aktom, ale procesom, zahŕňajúcim **predrozvodové, rozvodové a porozvodové obdobie**. Práve rodičia, nachádzajúci sa v niektorej z fáz tohto procesu, tvoria značnú klientelu oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Cieľovou skupinou sociálnej práce sa stávajú najmä za týchto okolností:

- pociťujú krízu v manželskom spoložití a sú rozhodnutí riešiť ju rozvodom. Očakávajú najmä informácie právneho charakteru, sociálne poradenstvo ohľadom možností riešenia budúcej starostlivosti o deti, psychickú oporu a sprevádzanie v predrozvodovom období,

- okresný súd oboznámi orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately s návrhom jedného z manželov na rozvod, ustanoví úrad práce, sociálnych vecí a rodiny za kolízneho opatrovníka maloletých detí a požiada o prešetrenie rodinných, bytových a sociálnych pomerov dieťaťa na účely rozhodnutia súdu,
- bývalí manželia a zároveň rodičia maloletých detí hľadajú riešenia celého spektra problematických situácií v čase po rozvode,
- tretí subjekt z prostredia rodiny (škola, lekár, susedia, príbuzní, anonymný oznamovateľ) upozorní orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na porušovanie práv dieťaťa. (Danišková, 2011).

Odborná pomoc má byť sústredená na vecné problémy a časovo limitovaná. Práca s rodinami po rozvode si vyžaduje zvláštnu pozornosť a výcvik. Pri práci je dobré podporovať schopnosť bývalých manželov dobre komunikovať a vyjednávať o sporných záležitostiach bez vplyvu negatívnych emócií. Každý klient potrebuje od poradcu inú mieru autoritatívnosti. (Matoušek, 1997).

Od sociálneho pracovníka sa vyžaduje odbornosť, profesionalita, kompetentnosť. To znamená dobré ovládanie metód a techník sociálnej práce a disponovanie schopnosťou vhodne a citlivo ich aplikovať v priamom kontakte so sociálnym klientom tak, aby podporil dosahovanie cieľov aktivizáciou klienta a mobilizáciou jeho vlastných zdrojov a zdrojov v užšom i širšom sociálnom prostredí. (Danišková, 2011).

Metódy v sociálnej práci sú špecifické typy intervencií a ďalších aktivít, ktoré používajú sociálni pracovníci vo svojej profesionálnej praxi. Rozumieme nimi spôsoby ako dosiahnuť vopred stanovený cieľ prostredníctvom cieľavedomej činnosti sociálneho pracovníka pri práci s jednotlivcom, rodinou, skupinou, komunitou alebo inštitúciou. (Barker In: Schavel, Mátel, 2011).

Vydaním rozsudku vo veci rozvodu sa v mnohých prípadoch práca s rodinou nekončí. Naopak pretrvávajú konfliktné situácie a záťažové stavy pre rozvedených rodičov i pre deti sa opakovane stávajú klientmi sociálnej práce. Najčastejšie ide o problémy, v ktorých sa od odborných pracovníkov očakáva primeraná profesionálna intervencia:

- nezvládnutie rozvodu pre zranené city a hnev,
- opakované návrhy rodičov na zmenu výchovného prostredia dieťaťa,

- zneužívanie detí v rodičovskom konflikte, dieťa ako zdroj informácií o bývalom manželovi, vedenie komunikácie výlučne prostredníctvom detí, deti ako poslovia vulgárnych správ a odkazov a podobne.,
- odopieranie kontaktu dieťaťa s rodičom, ktorému nebolo dieťa zverené do starostlivosti, prechádzajúce až do syndrómu zavrhnutého rodiča,
- kupovanie si dieťaťa, jeho získavanie výhodami na úkor zodpovednej výchovy,
- manipulatívne správanie detí voči rodičom,
- výchovne problémové správanie dieťaťa ako dôsledok nevhodného rodičovského pôsobenia,
- často neodôvodnené sťažnosti na bývalého manžela poukazujúce na údajné zanedbávanie starostlivosti o dieťa,
- hľadanie vinníkov vo svojom okolí vrátane nepriateľstva voči kolíznemu opatrovníkovi. (Danišková, 2011).

3.4.1 Sociálna terapia

Svojím sociálno - výchovným pôsobením na klienta sociálny pracovník realizuje sociálnu terapiu, ktorá je „proces založený na dynamickej interakcii medzi klientom a sociálnym pracovníkom. V tomto procese ide o vedomé úsilie o formovanie názorov, presvedčení, postojov, citov a konania klientov.“ (Levická, 2008, s. 116).

Klienti sa k službám terapeutického pracoviska môžu dostať dvoma cestami:

- službu odporučí pracovníčka sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Spravidla túto službu odporúča rodičovským párom, v ktorých jeden z rodičov nemá dostatok priestoru pre styk so svojimi deťmi. Tento rodič vo väčšine prípadoch má aj rozsudok súdu, ktorý definuje jeho nárok na kontakt s dieťaťom, ale druhá strana ho nedodržiava. Napriek tomu, že sa rodičia nevedia dohodnúť, v týchto prípadoch zatiaľ nebýva komunikácia medzi rodičmi a s rodičmi tak náročná ako v nasledujúcom prípade,
- uznesením alebo rozsudkom službu odporučí súd. Jedná sa väčšinou o rodičov, ktorí dlhodobo riešia svoj spor o deti súdnou cestou. V týchto prípadoch je jeden z rodičov minimálne motivovaný k spolupráci s tým rodičom, ktorému boli zverené deti do výchovy. (Matoušek et al., 2005).

Cieľom terapie v predrozvodovom období je dosiahnutie premysleného zodpovedného rozhodnutia, či sa majú manželia snažiť disharmonické manželstvo udržiavať, alebo nie. Je to obdobie, kedy možno ešte dosiahnuť, aby nebol podaný návrh na rozvod, alebo aby bol podaný návrh vzatý späť. Pritom dôležitým kritériom je i posúdenie doterajšieho fungovania manželstva z hľadiska starostlivosti o deti a dôsledky, ktoré nevyhnutne prinesie rozvod pre manželov a najmä pre ich deti.

V rozvodovom období, kedy došlo k definitívnemu rozhodnutiu o rozvode, terapeut pomáha rozvádzajúcim sa manželom, aby dokázali zvládnuť svoje emócie, aby vyriešili konkrétne problémy spojené s rozvodom spolupracujúcou formou, čo najvýhodnejšie pre obe strany, a predovšetkým s maximálnym ohľadom na deti. Systematicky vedie manželov k tomu, aby uľahčili deťom prechod do novej situácie, umožnili im zachovanie citového vzťahu i úcty k matke i otcovi, aby nestrácalo pocit bezpečia a dokázalo prekonať prirodzený smútok.

Cieľom terapie v porozvodovom období je stabilizácia a dosiahnutie samostatného životného štýlu, zvládnutie novej situácie, pretrvávajúcich emócií i prípadných neurotických, či depresívnych reakcií. (Kratochvíl, 2000).

3.4.2 Krízová intervencia

Krízová intervencia je poskytovaná rodine v situácií, keď je ohrozené dieťa alebo dospelý. Ide o krátkodobé služby, vyžadujúce rýchle a kvalitné hodnotenie rodinnej situácie profesionálom. Pracovník, ktorý poskytuje krízovú pomoc musí spolupracovať s inými inštitúciami, s políciou, súdmi. Pri tejto forme práce je nutná priebežná supervízia a možnosť konzultácie s odborníkmi. Krízové služby musia nadväzovať na terapeutické programy pre dospelých, pre manželské páry a pre celé rodiny.

V období rozvodu a krátko po rozvode bývajú obidvaja partneri tak zaplavení intenzívnymi emóciami, že vo väčšine prípadov je najvhodnejšou stratégiou krízová intervencia. Klientovi by malo byť umožnené, aby svoje emócie ventiloval. Jeho schopnosť vnímať spätnú väzbu je silne obmedzená. Pracovník by nemal rozoberať s klientom súvislosti akútneho stavu siahajúceho hlboko do minulosti, ale mal by sa zamerať na prípadné klientove plány do budúcnosti. Klient často nebýva schopný posúdiť svoju situáciu a svoje možnosti reálne. Veľmi často klient fantazíruje o pomste, ktorú má podrobne premyslenú. Klient má možnosť o nej hovoriť, ale nemal by byť podporovaný v plánoch na jej realizáciu. Klientovi by nemala byť potvrdzovaná ani predstava o tom, že

jeho bývalý partner je jediným či hlavným vinníkom rozpadu manželstva. Otázku viny klientom nemôžeme zakázať, ale môžeme predvídať, že sa pohľad na mieru zavinenia bude meniť s ubiehajúcim časom. Indikátorom úspešne zakončeného emočného rozvodu je stav, v ktorom otázka viny už nie je zaujímavá. (Matoušek et al.,2005).

3.4.3 Sociálne poradenstvo

Pre rodinu v štádiu predrozvodovom, rozvodovom i porozvodovom je významným prostriedkom pomoci sociálne poradenstvo.

V legislatívnej úprave je sociálne poradenstvo definované podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, § 19 ods. 1,2,3,4 nasledovne:

„Sociálne poradenstvo je odborná činnosť zameraná na pomoc fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii. Sociálne poradenstvo sa vykonáva na úrovni základného sociálneho poradenstva a špecializovaného sociálneho poradenstva.

Základné sociálne poradenstvo je posúdenie povahy problému fyzickej osoby, rodiny alebo komunity, poskytnutie základných informácií o možnostiach riešenia problému a podľa potreby aj odporúčanie a sprostredkovanie ďalšej odbornej pomoci. Základné sociálne poradenstvo je súčasťou každej sociálnej služby poskytovanej podľa tohto zákona.

Špeciálne sociálne poradenstvo je zistenie príčin vzniku, charakteru a rozsahu problémov fyzickej osoby, rodiny alebo komunity a poskytnutie im konkrétnej odbornej pomoci.

Sociálne poradenstvo možno vykonávať ambulantnou formou prostredníctvom poradní sociálneho poradenstva zariadených na tento účel a terénnou formou prostredníctvom terénnych programov.“

Poradenské situácie súvisia najmä so zabezpečením funkčného a optimálneho rodinného prostredia pre dieťa v záujme zabezpečenia jeho prirodzeného vývinu. (Mydlíková a kol., 2002).

„Poradenstvo kladie dôraz na to, že osoba, ktorá má problémy, je súčasne osobou, ktorá má zdroje potrebné k ich vyriešeniu. Poradca vytvára vzťah, ktorý umožňuje klientovi hľadať a nachádzať vlastné odpovede na problémy.“ (Matoušek et al., 2003, s.86).

V rámci odborného poradenstva využíva sociálny pracovník i svoje vedomosti a zručnosti z psychologického odboru a zároveň pomerne často sprostredkúva členom rodiny i priamo pomoc psychológa referátu poradensko-psychologických služieb.

Manželský poradca musí byť striktné neutrálny, bez ohľadu na to, či sa manželia rozvedú, alebo zostanú spolu. Musí zamerať svoje úsilie predovšetkým na to, aby pomohol partnerom objasniť všetky otázky a prípadne zároveň zmiernil ich neprimerané správanie. Ak to urobí úspešne, manželia môžu dospieť k zdravšiemu a rozumnejšiemu hodnoteniu situácie. Dôležité je, že nech sa rozhodnú akokoľvek, musia si uvedomiť, že je to ich rozhodnutie a obviňovať poradcu za nesprávne rozhodnutie je neprimerané.

V procese rozvodu je potrebné náležitú pozornosť venovať deťom. Individuálne poradenstvo pre deti s rozvedenými rodičmi sa podobá bežnému poradenstvu, ale je krátkodobé a jeho cieľ je omnoho užší. Zameriava sa výhradne na pocity dieťaťa súvisiace s rozvodom rodičov, nasledujúcou situáciou a otázkami, ktoré dieťa znepokojujú. Poradca by mal byť zbehlý v aktívnom počúvaní a vo verbálnej i neverbálnej komunikácii, zároveň sa musí vyhýbať prekročeniu hranice medzi profesionálnym a osobným prístupom. Môžeme povedať, že poradca svojim súcitným a aktívnym počúvaním stojí na strane dieťaťa. (Smith, 1999).

3.4.4 Sociálna prevencia

Pojem prevencia je všeobecne známy, najjednoduchší pojem pre prevenciu je, že ide o predchádzanie vzniku alebo možného vzniku zdravotných, sociálnych alebo iných problémov.

Komplexnú definíciu prevencie pre oblasť sociálnej práce vymedzila Levická, ktorá charakterizuje prevenciu: *„ako činnosť na zabránenie niečomu v pozitívnom zmysle, ako činnosť nasmerovanú na minimalizovanie antisociálnych problémov, ktoré sa vyskytujú v živote jednotlivcov, rodín, skupín, prípadne aj komunit. Prevenciu nazýva konaním, ktoré bráni vzniku týchto problémov.“* (In: Schavel a kol., 2008, s. 8).

Primárna prevencia sa zameriava na populáciu alebo na dosahovanie štrukturálnych zmien. Spočíva najmä v organizovaní alebo sprostredkovaní účasti na programoch, tréningoch a aktivitách zameraných na podporu plnenie rodičovských práv a povinností, plnenie funkcií rodiny, na utváranie a upevňovanie vzťahov medzi manželmi, medzi rodičmi a deťmi, rozvoj schopností riešiť problémové situácie a adaptovať sa na nové situácie. Opatrenia primárnej sociálnej prevencie sú zamerané na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine, kde patrí aj rozvod. (Schavel, 2010).

Sekundárna prevencia sa zameriava na rizikové životné situácie už vzniknuté v rodine. Programovo a cielene pôsobí tak, aby sa riziko vzniku ohrozenia detí znížilo na minimum. V rámci sekundárnej sociálnej prevencie je ťažisko opatrení zamerané na obmedzovanie a odstraňovanie negatívnych vplyvov, ktoré ohrozujú psychický, fyzický alebo sociálny vývin dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby. Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele upravuje rôzne možnosti pomoci deťom, rodičom pri rodinných a manželských problémoch (napríklad ponúknutie pomoci dieťaťu alebo rodičom pri rodinných a manželských problémoch). Predchádzanie vzniku patologických situácií v rodine v tak zložitých situáciách akým je rozpad manželstva je významným preventívnym opatrením sekundárnej prevencie osobitne s ohľadom na maloleté deti. Všetky opatrenia musí podľa potreby orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonávať sám alebo ich môže zabezpečiť za zákonom ustanovených podmienok u iných subjektov. (Schavel, 2010).

Terciárnu prevenciu zakladáme na pomoci, nie represii, ale prevýchove a resocializácii, terapii a práci s rodinou. V nej je potrebné spojiť všetky zúčastnené profesie v synergickom pôsobení na túto sociálnu patológiu. (Vicianová a kol. In: Oláh, Schavel, 2007).

3.4.5 Mediácia

Prípady vyhrotených sporov o deti po rozvode sú časté. Deti bývajú týmito spormi neprimerane stresované a dostáva sa im minimálnej podpory najbližšieho okolia. Obidvaja dospelí sa ocitnú v situácii, kedy je komunikácia zablokovaná alebo obmedzená na minimum. Deti sú témou, ktorou sa môžu vzájomne ešte dlho po rozvode vydierať a deptať. Napriek tomu, že sa dieťa k situácii vyjadruje, je treba počítať s tým, že vždy bude závislé na dohodách svojich rodičov. Je potrebné rozvíjať alternatívne postupy podporujúce hladší priebeh sporov rodičov o deti. Cieľom týchto postupov nemá byť obnovenie manželského spolužitia, ale obnovenie komunikácie. Komunikácia je potrebná pre primeraný výkon rodičovskej role, ktorá samozrejme so zánikom manželstva nekončí. Bývalým manželom je potrebné pomôcť v tom, aby dokázali rozlíšiť rodičovskú a partnerskú rovinu svojho vzťahu. Pritom je možné využiť aj pojmy v legislatíve – záujem dieťaťa a rodičovská zodpovednosť. Najúčinnjším prostriedkom pracovníka k nadviazaniu dobrej spolupráce s klientmi je rešpekt a vnímavosť k obidvom rodičom. (Matoušek et al., 2005).

Existuje alternatíva – rozvodová mediácia. Znamená to, že obidvaja sa stretnú so skúseným mediátorom a zostavia dohodu o rozvode. Dohoda zahŕňa všetko o výchove a starostlivosti o deti, výživné na deti a manželského partnera a spravodlivé rozdelenie majetku, financií a dlhov. Mediácia poskytuje najkonštruktívnejšie a najhumánnejšie cesty ako riešiť a vyriešiť všetky záležitosti súvisiace s rozvodom. (Everett, 1994).

Slovo mediácia má niekoľko definícií, ale všetky majú spoločné črty, ktoré môžeme integrovať do výrazov:

- riešenie konfliktov,
- využitie tretej strany,
- mimosúdne riešenie sporu. (Mátel a kol., 2011, s. 142).

Podľa zákona o mediácii č. 420/2004 Z.z. je „mediácia mimosúdna činnosť, pri ktorej osoby zúčastnené na mediácii pomocou mediátora riešia spor, ktorý vznikol z ich zmluvného alebo iného právneho vzťahu a mediátorom môže byť každá fyzická osoba zapísaná v registri mediátorov, na ktorej sa osoby zúčastnené na mediácii dohodnú a ktorá funkciu mediátora prijme.“

Rodinná mediácia je vhodná, keď mediátor rieši konflikty, ktoré nastali v rodine a partneri majú snahu spor urovnať v spokojnosti oboch strán. Hľadajú riešenia, snažia sa o alternatívne riešenie ako dosiahnuť dohodu pri výchove neplnoletých detí a styk oboch rodičov s neplnoletými deťmi. Ďalším podstatným krokom je dohoda o výške výživného na neplnoleté deti. Mnohokrát zložitá býva pre dosiahnutie dohody rozdelenie spoločného majetku, kde obaja z partnerov pociťujú silné puto k materiálnym veciam, ktoré nadobudli spoločne. Dohoda je aktom oboch strán. Spoločná dohoda vytvára priestor pre zodpovednosť za rozhodnutie a tým znižuje tenziu ďalších konfliktov. (Kováč, 2011).

Mediácia je dobrovoľná a ústretová, takže ktokoľvek zo zúčastnených strán sa môže rozhodnúť z nej kedykoľvek odstúpiť. Pri rodinnej mediácii, ktorá je založená na dobrovoľnosti, mediátor vedie strany ku kompromisom, nie k súboju. Tým, že dobrovoľne prišli vyplýva, že majú záujem svoj spor riešiť a ho vyriešiť. Mediácia je lacnejšia a to výrazne sú nižšie poplatky ako pri riešení sporu súdnou cestou. Ak sporiace strany sa dohodnú na súdnom zmieri, vracia sa im časť zaplatených poplatkov až do deväťdesiat percent. Je to v závislosti od fázy, v ktorej je práve súdny proces. (Kováč, 2011).

Čestnosť v mediácii je zložka, ktorá je dôležitá nakoľko v rodinnej mediácii nevyžaduje mediátor od strán rôzne doklady preukazujúce dôkazné bremeno jednej alebo druhej strany, listinné dôkazy sa nezakladajú do spisov. Nepotrebnú ani súdnoznalecké posudky a rozhodnutia orgánov.

Rovnoprávnosť v mediácii je garantovaná. V mediačnom proces má mediátor úlohu udržiavať vyváženosť a uviesť aj v mediačnej dohode, že strany mali rovnaký priestor na prezentáciu svojho problému, mali rovnaký čas na reakciu a pripomienka každej strany bola rovnocenná. (Kováč, 2011).

Mediácia šetrí čas, čo je veľmi pozitívne pre rodinnú mediáciu, kde v mediačnom konaní ide aj o deti. Deti nemusia byť dlho traumatizujúce a nemusia žiť v neistote niekoľko mesiacov alebo rokov ako dopadne súdne rozhodnutie. Mediácia môže začať ihneď ako sa dohodnú na osobe mediátora. Celé mediačné konanie môže trvať niekoľko stretnutí, ale ak bude vôľa na oboch stranách, tak sa môžu strany dohodnúť aj na prvom stretnutí.

Ak sú rozhádané strany plné emócií a vôbec nedokážu spolu komunikovať, ale predsa sa rozhodli riešiť svoj spor mediáciou, najlepšia možná alternatíva je oddelená mediácia. V takomto prípade mediátor vedie mediáciu oddelene s každým účastníkom zvlášť. (Kováč, 2011).

Novelizácia zákona č. 305/2005 o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, účinná od prvého januára roku 2009, dáva možnosť orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately navrhnuť ako súčasť vykonávaných opatrení vykonanie alebo zabezpečiť vykonanie mediácie ako odbornej metódy na uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodine. Mediáciu na riešenie sporov vo veciach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately môžu vykonávať len fyzické osoby, ktoré skončili odbornú akreditovanú prípravu mediátora. (Danišková, 2011).

Cieľom rodinnej mediácie je stabilizovať vzájomný vzťah rodičov a detí. Aby deti boli čo najmenej vystavené konfliktom a hádkam rodičov, aby konflikt bol čo najmenej traumatizujúci. Tak sa rodičia dokážu vyhnúť akýmkoľvek psychickým problémom svojich detí. (Kováč, 2011).

Práve pri problémoch spojených s rozvodom ako je neschopnosť vzájomne komunikovať a nachádzať racionálne riešenia, je potrebné dať priestor pre aplikáciu rozvodovej mediácie ako nástroja pomoci k pokojnému kooperatívnemu rozvodu.

Okrem úradu práce, sociálnych vecí a rodiny sa problematikou rozvodovej a porozvodovej starostlivosti zaoberajú aj mimovládne organizácie. Niečo o nich si povieme v nasledujúcej kapitole.

3.5 MIMOVLÁDNE ORGANIZÁCIE PODPORUJÚCE STRIEDAVÚ OSOBNÚ STAROSTLIVOSŤ

Mimovládne organizácie sú významnou časťou verejného sektora, ktorý formou rozličných činností realizuje plnenie úloh spojených s riešením prejavov trhovej nerovnováhy, pričom jeho úlohou nie je tvorba zisku, ale zabezpečenie spotrebných úloh. Organizácie majú formálnu štruktúru, súkromný a dobrovoľnícky charakter, sú nezávislé a nemajú za cieľ vytvárať zisk. (Oláh a kol., 2009).

V súčasnej dobe máme na Slovensku niekoľko mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa problematikou rozvodovej a porozvodovej starostlivosti detí. Patrí sem občianske združenie „Striedavá starostlivosť o deti, slovensko – česká spoločnosť“, občianske združenie „Liga otcov“, nezisková organizácia „Liga detí“, nezisková organizácia „Liga matiek“ a ďalšie. My sa bližšie pozrieme hlavne na občianske združenie „Striedavá starostlivosť o deti“ a na občianske združenie „Liga otcov.“

Striedavá starostlivosť o deti, slovensko - česká spoločnosť

Občianske združenie Striedavá starostlivosť o deti sídli v Bratislave. Združenie je dobrovoľné, nezávislé, združujúce členov združenia na základe spoločného záujmu. Združenie je právnickou osobou registrovanou Ministerstvom vnútra SR.

Cieľom združenia je výskum, propagácia, podpora a vzdelávanie v oblasti striedavej starostlivosti o deti po rozvode, alebo po rozchode rodičov.

Predmetom činnosti združenia sú:

- podpora a ochrana práv detí na výchovu obidvomi rodičmi,
- podpora spolupráce a ochrana rovnosti práv matiek a otcov vo výchove a v starostlivosti o deti,
- výskum striedavej starostlivosti,
- dokumentácia pozitívnych príkladov striedavej starostlivosti,
- spolupráca a preberanie skúseností zo zahraničia,
- v súlade s cieľom združenia organizácia prednášok, seminárov a kurzov, vydávanie článkov a ďalšie propagačné a vzdelávacie aktivity v oblasti výchovy a starostlivosti o deti,
- poskytovanie sociálneho poradenstva a sociálnej pomoci rodinám v kríze.

Liga otcov

Združenie vzniklo na jar v roku 2010 na základe iniciatívy občianskeho aktivistu a novinára Ladislava Ďurkoviča. Združenie tvorí približne sto dobrovoľníkov a aktivistov a približne sedemsto podporovateľov.

Cieľom združenia je zaručiť právo detí na oboch rodičov, zmeniť rozhodovanie porozvodovej starostlivosti na Slovensku a podpora striedavej starostlivosti ako základnej východiskovej pozície porozvodovej starostlivosti.

Občianske združenie podporuje šírenie pravdivých informácií a faktov o striedavej starostlivosti, vzdeláva, podáva informácie, štúdie a názory odborníkov o tejto téme a rovnako praktické skúsenosti a rady.

Poskytuje právnu pomoc a rady pre otcov, spolupracuje s odborníkmi, psychológmi, sudcami a sudkyňami, advokátmi a všetkými zainteresovanými v problematike.

Podporuje povinnú rodičovskú dovolenku aj pre mužov, ale rovnako vystupuje za práva žien, proti domácemu násiliu. Presadzuje postihy voči neplatičom výživného, ale rovnako žiada trest za obštrukcie a zámerné odlučovanie detí od jedného z rodičov.

Občianske združenie usporadúva semináre, prednášky, pracuje s médiami, spolupracuje s odborníkmi, organizuje kampane, akcie, vydáva vlastné publikácie a materiály.

Vnímame veľmi pozitívne všetky aktivity občianskych združení zaoberajúcich sa rozvodovou a porozvodovou problematikou a hlavne striedavou osobnou starostlivosťou. Sú nielen psychickou oporou množstvu ľudí, ktorí sa ocitnú pre nich v neriešiteľnej situácii a nevedia, na koho sa majú obrátiť. Dôležité je, že hlavným poslaním týchto občianskych združení je ochrana záujmov maloletých detí a posilnenie princípu rovnosti.